

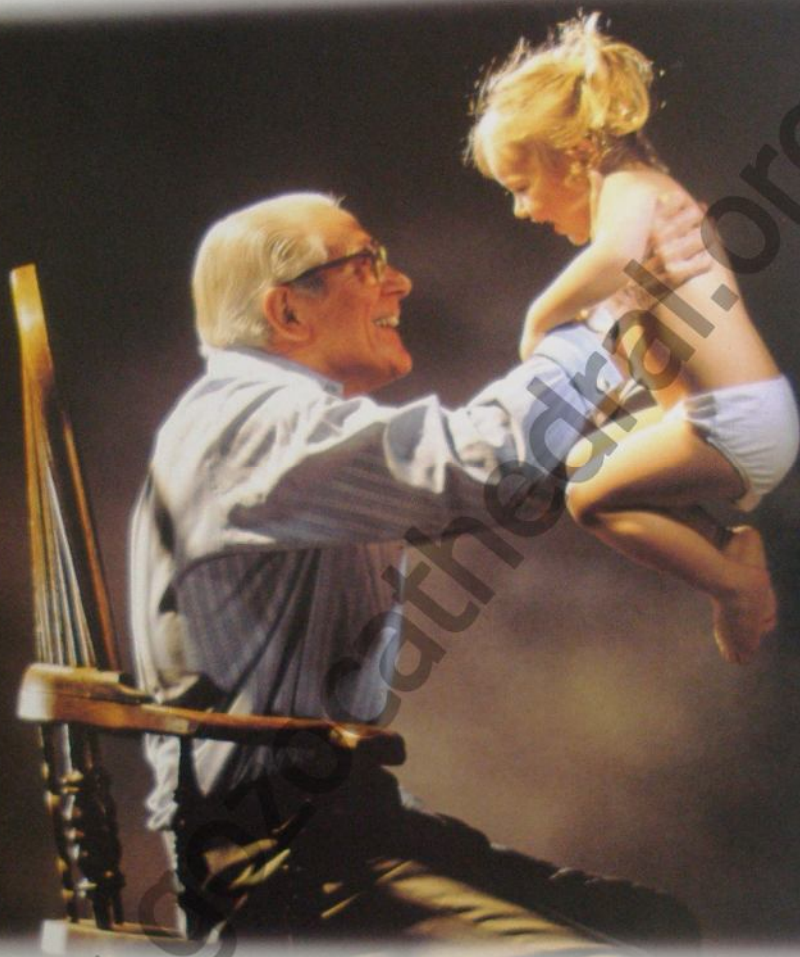

L-GHID TA' L-ASSUNTA

IL-WIEĠED U TLETTIN SENA

31 (Kisrin)

Servizz bankarju tul ħajtek kollha.

Il-Mid-Med Bank minn dejjem emmen li inti, bħala klijent, ghandek tiġi l-ewwel u qabel kolloxx, f'dak kollu li ghandek bżonn u f'kull żmien ta' ħajtek. Dak hu li rridu nfissru meta ahna ngħidu li l-Mid-Med Bank huwa l-habib għal ħajtek u qed tinghata l-akbar attenzjoni biex ikunu provduti varjeta ta' prodotti u servizzi finanzjarji ta' l-aqwa kwalità.

Cemplulna jekk ghandkom xi sugġerimenti jew tixtiequ tesprimu l-opinjoniġiet tagħkom – ahna dejjem lesti nisimgħukom.

FREEPHONE 0800 77 22 00

Mid-Med

BANK

Habib Għal Ħajtek

L-GHID TA' L-ASSUNTA**31 (1996)***Stampata għall-ewwel darba
Awwissu 1966**Pjazza tal-Katidral,
Cittadella, Għawdex,
VCT 103**Tel. +554101**Fax +564572***Editur***Fr. Joseph Bezzina***Megħjun minn***Fr. Joe Calleja***Reklami***Fr. Vince Pavia***Typing***Fabienne Grech***Proof Reading***Anton F. Attard***Setting***Eric Debono***Ritratt tal-Qoxra***Alvin Scicluna***Stampata***De Bono Printing Press Ltd.
Nadur, Tel: 552219.***TLIET TISLIMIET**

L-GHID TA' L-ASSUNTA b'din il-harga tidhol fil-wiehed u tletin sena tagħha. Kien fl-1966, li d-Dekan Monsinjur Carmelo Scicluna, dik il-habta Viganju-Kurat tal-Katidral, beda johrog din ir-rivista għall-festa nazjonali ta' Santa Marija. Sa l-1976 inbarget forma ta' gazzetta, iżda mill-1977, hadet il-forma li għadha llum. Monsinjur Scicluna ha hsieb il-pubblikazzjoni ta' din ir-rivista sas-sena l-oħra. Kienet wahda mill-ewwel rivisti tal-festa li bdew jinharġu f'Malta u Għawdex u l-artikli li nkitbu fiha tul dawn is-snin taw kontribut siewi lill-istorja tal-Katidral ta' Għawdex li għadha mhix miktuba b'mod shih.

L-EWWEL tislina, għalhekk, lil Monsinjur Scicluna ta' dan il-kontribut u mat-tislina roddulu hajr ta' hidmietu fil-Katidral għal tlieta u tletin sena shah.

IT-TIENI tislina lill-parnucċjani u lill-qarrejja kollha ta' L-GHID TA' L-ASSUNTA minn Monsinjur Joe Vella-Gauci, l-Arcipriet gdid tal-Katidral. L-Arcipriet jixtieq li minn din id-dahla jsellem lil kulhadd. Waqt li jrodd hajr li dawk kollha li qegħdin minghajr l-iċken interess jikkollaboraw miegħu fit-tmaxxiġa pastorali tal-parroċċa tal-Katidral, jistieden lill-membri kollha tal-parroċċa u lill-eluf oħra li jingħaqdu magħha għall-festa ta' Santa Marija, biex il-festa ma tkunx biss celebrazzjoni esterna, iżda tghinna wkoll niġġeddu spiritwalment.

IL-TIELET tislina minni bhala editur. Sighat wara li Monsinjur Joe Vella-Gauci lahaq Arcipriet, avviċċinani biex din is-sena niehu hsieb nippubblika r-rivista jien. Veru li mhabbat b'elf haga oħra iżda ma stajtix ngħidlu le. L-ewwelnett b'sens ta' kollaborazzjoni, u t-tieni għax kont jien flimkien mas-Sur Joseph Refalo li għinna bi shih fil-pubblikazzjoni tar-rivista fl-aħhar erba' snin. Nittama li l-livell għoli ta' din ir-rivista jkompli jitjieb.

B'din ir-rivista qegħdin inahbru ż-żewġ centinarji tas-sena d-dieħla. Nhar il-13 ta' Awwissu, 1897, waslet l-istatwa ta' Santa Marija u ddawret għall-ewwel darba mar-Rabat, Għawdex. Nhar il-21 ta' Settembru, 1697, tqegħdet l-ewwel ġebba tal-Katidral. Inheggu lil kulhadd jagħti sehmu biex issir tifkira xierqa ta' dawn l-anniversarji b'turija ta' hajr għal dawk li hadnu qabilna.

IL-FESTI T-TAJBA LILL-KULHADD!*Fr. Joseph Bezzina*

Iċ-Ċittadella, il-Katidral, u l-Arċiprieti tiegħu

diskors ta' Rev. Dr.

Joseph Bezzina

Kap tad-Dipartiment ta' l-Istorja tal-Knisja,
tal-Patrolodġija, u ta' l-Arkejoloġija Kristjana
fl-Università ta' Malta
24 ta' Mejju, 1996

IĊ-ĊITTADELLA, il-Katidral, u l-Arċiprieti li mexxew din il-knisja, l-ewwel knisja dokumentata f'Għawdex, huma marbuta flimkien b'raba mill-iktar qawwiya. Fil-qosor hafna se nitkellem dwar ir-relazzjoni ta' bejniethom.

Iċ-Ċittadella

L-gholja taċ-Ċittadella ta' Għawdex — il-lum dominata mill-kampnar majestuw tal-Knisja Katidrali — kienet sa mill-ibghad żminijiet il-gholja qaddisa tal-gżira ta' Għawdex u tal-Ghawdxin kollha li għammru fiha.

Meta sebat elef sena ilu n-Neolitici għaddew minn Sqallija u għammru għall-ewwel darba f'din il-gżira ta' Għawdex fittxew l-gholjiet u l-gherien qrib ir-raba' hamri. Ir-raba' hamri kien għalihom id-demm li xerredet l-alla-omm hija u tiled id-dinja. Minn studju li qiegħed isir fuq dan il-fenomen — u li qiegħed nagħmlu pubbliku għall-ewwel darba f'dan id-diskors — qiegħda tohrog' cara din ir-relazzjoni bejn in-Neolitici u l-hamri. Kemm id-djar primittivi li nsabu dan l-ahħir f'taċ-Cawla, u kemm l-Imqades Megalitici huma mibnija fuq il-hamri. Nafu li l-hamri kien u fil-fatt għadu mxxerred fuq il-qċaċet tal-gholjiet ta' Għawdex u wisq

probbabli l-gholja taċ-Ċittadella ma kinitx eċċezzjoni. Fl-istat naturali tagħha hija wkoll kienet bil-hamri u għalhekk kalamita għan-Neolitici li għammru fostna.

L-Ghawdxin ta' wara n-Neolitici, dawk li 6100 sena ilu bdew jibnu t-Tempji Megalitici, għożżew l-istess twemmin u tellghu dawn it-tempji fuq il-qċaċet ta' l-gholjiet tax-Xagħra u ta' Ċenċ fuq raba' hamri. Mhix haġa kbira li kienu wkoll tellghu xi tempju fuq iċ-Ċittadella, iżda peress li din baqgħet mghammra matul il-millennji ta' wara kull hjiel taż-żminijiet ta' qabel intemm għal kollox.

In-nies li ġew wara dawn, 4500 sena ilu, imsejha mill-istorici bħala ta' Żmien il-Bronż, fittxew il-qċaċet ta' l-gholjiet iżgħar bħal taċ-Ċittadella, ta' Kuljat, u n-Nuffara għal raġunijiet ta' difiża. In-navigazzjoni fil-baħar Mediterran kienet żdiedet sewwa u l-inżul mill-barranin fil-gżira kienet saret haġa iktar ta' spiss. In-nies għalhekk fittxew postijiet fil-gholi fejn setghu josservaw dan l-inżul u minn fejn setghu anki jharsu ruħhom f'każ ta' attakk. Għandna hjiel arkejoloġiku li 3500 sena ilu, fil-fażi preistorika ta' Malta msejha ta' Borġ in-Nadur, il-gholja taċ-Ċittadella kellha komunità. Fis-snin sittin

L-Imdina ta' Għawdex fil-mappa ta' Jean Quentin D'Autun (1536)

tas-seklu dsatax meta bdiet tinbena t-Telgha tal-Belt instabu numru ta' fosos forma ta' qanpiena tipiċi ta' dan iż-żmien, fosos li kienu jintużaw biex jinħażen il-qamh u l-ilma.

Fis-sena 700 QK, 2700 sena ilu, Malta u Għawdex għaddew taht l-influwenza tal-Feniċi u eventwalment tal-Kartaginiżi. Minhabba l-istess raġuni tan-nies ta' Borg in-Nadur dawn ukoll għammru f'postijiet fil-gholi li setghu jiġu fortifikati. L-gholja taċ-Ċittadella fiċ-ċentru tal-gżira kienet ideali għal dan. Kienu huma li għall-ewwel darba introduċew il-kitba fostna u nafu min skrizzjoni li nstabet meta kienu qeghdin isir l-għibjuni fit-Telgha tal-Belt li fi żmien il-Kartaginiżi f'Għawdex kien hawn tliet tempji ddedikati lill-allat, wiehed minnhom iddedikat lill-alla Ashtart, l-alla

tal-imhabba fil-mitologija Punika. Il-Kartaginiżi, kif nafu minn hafna nhawi ohra fil-Mediterran, kienu jibnu t-tempji fil-quċcata tal-belt fortifikata. B'dan il-paralleliżmu wiehed jista' jikkonkludi minghajr biża' li jiżbalja li xi wiehed jew iktar mit-tempji msemmija fl-iskrizzjoni kienu jiddominaw l-gholja taċ-Ċittadella.

Il-bini ta' bliet dominati minn tempji fuq il-qċaċet tal-gholjiet kien bil-mod il-mod konsolidat mill-kultura Ellenistika u Rumana u dan għal raġunijiet kemm militari, kif ukoll reliġjużi. Militarment għaliex akropoli, isimha magħha, belt fil-quċcata, kellha tkun ċittadella, jiġifieri belt fortifikata — il-vantaġġ tal-gholi kien jiffaċilita d-difiża tagħha. Reliġjożament 'l għaliex il-gholja fil-kultura tagħhom kien post mimli misteri u għalhekk post li jixhed il-preżenza ta' l-allat fost il-

bnedmin. L-Akropoli ta' Ateni u l-gholja Palatina ta' Ruma, biex insemmi tnejn biss, huma eżempji l-iktar ċari ta' dan.

Ir-Rumani rebhu lil Malta u Ghawdex fis-sena 218 QK, fil-bidu tat-tieni gwerra Punika bejn Ruma u Kartagħni. Kif ghamlu f'Ruma meta bnew it-tempji fuq l-gholja tal-Palatin u mhux fuq ix-xatt tat-Tevere, hekk ghamlu f'Ghawdex. Ir-Rumani bnew it-tempju ewlieni tagħhom fuq l-gholja taċ-Ċittadella, l-akropoli tal-Belt u tal-gżira ta' Gaulos. Iddedikawh lill-alla Ġunone, ir-regina ta' l-allat u l-alla tal-imhabba fil-mitologija Rumana. Sas-seklu tminx meta kien qiegħed issir il-bini tal-Katidral kienu għadhom jidhru diversi fdalijiet ta' dan it-tempju. Ta'dan huma xhieda kittieba magħrufa li kienu Ghawdex u li kitbu fuq dan, fosthom G.P.F. Agius De Soldanis (1745), Giovanni Antonio Ciantar (1772), u Jean Houel (1787).

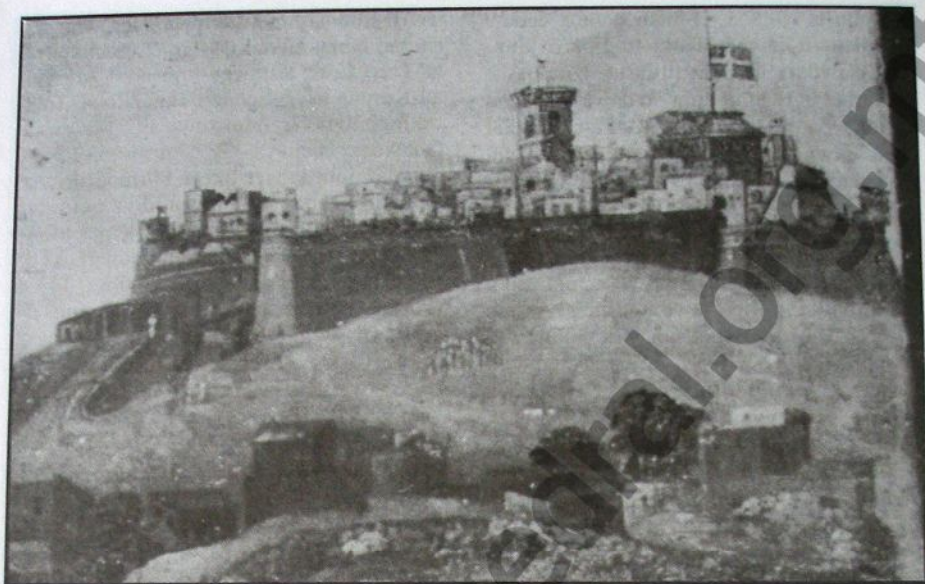
Il-poplu Ghawdexi milli jidher kien minn qaddisu poplu religjuż dejjem lest li jqim u jitgħalliem iktar dwar l-allat. Hataf għalhekk l-okkażjoni tal-miġja ta' San Pawl f'Malta fis-sena 60 WK biex jagħraf religjon ġdida. L-ewlenin insara qiemu lil Kristu li habbar Pawlu fi djar privati, iżda mar-raba' seklu bdew jinbnew ukoll il-knejjes.

Ma għandna l-ebda prova ta' fejn inbniet l-ewwel knisja f'Ghawdex. Tradizzjoni popolari qadima kienet tgħid li l-insara Ghawdexin biddlu t-tempju ta' Ġunone fiċ-Ċittadella f'Maqdes nisrani. Din mhix għajr tradizzjoni, iżda jista' jkun li xi fiha xi hjiel ta' verità, għax hekk ġara f'hafna nhawi ta' l-Imperu Ruman mis-seklu erbgha 'l quddiem. Jekk inhu hekk l-ewwel knisja kienet proprju fejn illum hu mibni l-Katidral. Hu veru li prova ċerta ta' dan m'hemmx, iżda haġa ta' l-iskantament,

meta tliet mit sena ilu kienu qegħdin jithaf-fu l-pedamenti tal-Katidral il-ġdid instabu fdalijiet ta' tempju Ruman; uhud minn dawn il-fdalijiet għadhom jeżistu sal-lum.

Fil-535, Malta u Ghawdex għaddew taht l-Imperu Bizantin u nafu li dik il-ħabta Malta kienet djoċesi bl-isqof tagħha. Hi haġa ċerta li f'Ghawdex kien hawn knisja u l-argumenti li semmejna jgħegħluk taħseb li din kienet proprju fl-akropoli. Iżda kull hjiel li seta' kien hemm ta' knisja Bizantina ntemm fis-sena 870 meta l-arċipelagu Malti kien okkupat mill-Gharab Aglabiti. Jgħarrafna Al-Himyari, kittieb mill-Maghreb, li l-Gharab, meta hatfu l-gzejjer, ħarbtu kull ma sabu u żarmaw il-knejjes minn kolloxx. Għal madwar 180 sena, l-arċipelagu kien abbandunat, iżda fl-1049 l-Gharab bdew iġhammru fil-gzejjer u, fost l-oħrajn, iffortifikaw l-Imdina ta' Malta u l-Imdina ta' Ghawdex. Li l-belt ta' Ghawdex, bħal dik ta' Malta, kienet msejja min-nies bl-isem Mdina nafuha minn kitba ta' l-1585 fl-atti tan-Nutar Joannes Domenicus Formosa. Il-kelma Mdina, mill-Gharbi 'almdina, juri li mal-miġja permanenti tal-Misilmin minn Sqallija l-gholja taċ-Ċittadella reġgħet saret il-belt ewlenija ta' Ghawdex. Għolja li ntgħazlet għall-istess raġunijiet li kienu għażluha n-nies ta' Borġ in-Nadur żewġ millennji u nofs qabel.

Wara l-1127, Malta u Ghawdex għaddew taht l-influenza ta' diversi naz-zjonijiet Ewropej: in-Normanni, l-Iżvevi, l-Angojjini, u l-Aragonizi. Reġġhu xettlu fostna r-religjon nisranija u magħha reġġhu nbnew il-knejjes. Hjiel ta' knisja fl-Imdina ta' Ghawdex jinsab f'rapport magħmul fl-1241 minn Gilibertus Abate. Jirreferi għaċ-Ċittadella bħala *castrum*, kelma li fid-dokumenti medjevali tindika preċiżament post fortifikat li kellu dahla

Il-fortifikazzjonijiet godda tal-Belt ta' Ghawdex (1622)

b'pont li seta' jintrefa' u li fih kien hemm id-djar u knisja parrokkjali. L-istess dokument important jindika li l-uniku post mghammar f'Ghawdex kien dan il-*castrum*, li l-Ghawdxin, bhal Maltin, baqghu isejhulu Mdina. Nafu minn dokumenti posterjuri li, min-naha ta' nofsinhar, il-parti fuq ir-rih ta' It-Tokk, l-Imdina kienet estiza iktar milli hi llum.

Il-popolazzjoni kienet sadatant dejjem tikber u, meta ma kienx hemm iktar wisa' fl-Imdina, in-nies bdew jibnu 'l barra mis-swar ta' l-Imdina u nholoq bil-mod il-mod *ir-Rabat*, kelma mill-Gharbi li tfisser sewwa sew subborg. Gara ezattament l-istess qrib iż-żewġ *castra* ta' Malta: l-Imdina u l-Kastellimar. Hdejn l-Imdina inholoq *ir-Rabat*, tant li sal-lum jinghad *ir-Rabat* ta' l-Imdina; hdejn il-Kastellimar jew Kastel Sant'Anġlu inholoq il-Birgu.

Rabat, subborg, u birgu ifissru l-istess, bini 'l barra mis-swar tal-Belt. Il-Birgu ssejjah hekk ghaliex żviluppa fis-seklu hmistax meta t-tifsira Gharbija tal-kelma Rabat kienet intesiet u ma kinitx ghajr isem toponomastiku ghar-Rabat ta' l-Imdina ta' Malta u ta' Ghawdex.

Minkejja l-iżvilupp tar-Rabat, Ghawdex, l-Imdina baqghet il-post ewlieni. Dan tixhdu mhux biss kull dokumentazzjoni li waslitilna, iżda wkoll il-binja sabiha tal-palazz stil ta' Chiaramonte li ghadu wieqaf u li llum inbidel f'Mużew tal-Folklor.

Il-hitan ta' dan il-*castrum* baqghu jissewew u jitraqqghu sa tmiem is-seklu sittax. Il-Kavallieri ta' San Ġwann, li bdew imexxu l-gzejjer fl-1530, qajla ghamlu biex itejbu d-difiża tal-Belt ta' Ghawdex.

F'Luġu ta' l-1551, il-hitan qodma ċedew quddiem il-qawwa Torka u l-parti kbira tal-Ghawdxin ittiehdu fil-jasar. Iżda dawk li harbu u reġghu lura u dawk li kienu mifdiġa rritornaw iġhammu fiċ-ċittadella. Fost dawn ta' l-ahhar kien hemm Dun Lawrenz de Apapis, il-kappillan tal-parroċċa ta' San Ġorġ.

Wara l-Assedju ta' l-1551, il-kelma Mdina ntesiet bhala isem toponomastiku għax hafna mill-Ghawdxin kienu mietu fil-jasar u l-Imdina ta' Ghawdex bdiet tis-sejjah il-Belt. Kellhom influż fil-bdil ta' l-isem l-immigranti Maltin f'Ghawdex wara l-1551; sejhu l-Imdina ta' Ghawdex il-Belt, kif sejhu l-Imdina l-ġdida tagħhom Valletta bhala il-Belt. L-użu tal-kelma Belt għadu jeżisti fost hafna anzjani: fin-Nadur, fiż-Żebbuġ u f'irhula oħra jingħad *sejjer il-Belt* (għall-Katidral, l-ikbar binja li għadha wieqfa fil-Belt); tax-Xagħra, tal-Belliegha, u ta' Wied Sara jgħidu *il-Belt qed iddoqq* (għall-qniepen tal-Katidral). Il-Belt teżisti wkoll fl-isem toponomastiku *it-Telġha tal-Belt*, jiġifieri taċ-Ċittadella. Fl-1599, il-Kavallieri bdew il-bini tal-fortifikazzjonijiet moderni li għadhom sal-lum jiddominaw il-gżira ta' Ghawdex.

Lejn tmiem is-seklu dsatax, l-Ingliżi bdew jirreferu għal din il-Belt bhala *the Citadel* u din għaddiet għall-Malti u saret *iċ-Ċittadella*.

Il-Katidral

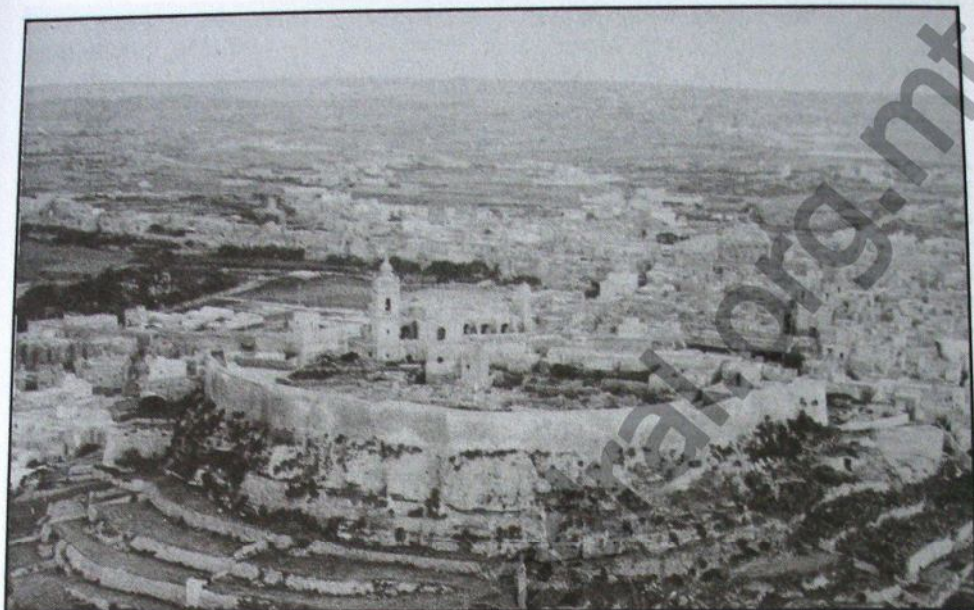
Ir-rapport ta' l-1241, kif semmejna, jirreferi indirettament għal knisja fl-Imdina ta' Ghawdex. Nafu mir-rapport li mit-366 familja li kienu joqogħdu fil-*castrum*, 203 kienu nsara; jiġifieri minn popolazzjoni ta' madwar 1700, qrib 940 kienu jiffrekwentaw il-parroċċa.

L-eżistenza ta' parroċċa fil-*castrum*

jew fl-Imdina hi konfermata f'testment fl-atti tan-Nutar Genus de Puntetremulo tat-8 ta' Frar, 1299, testament li jinsab fl-Arkivju tal-Kuruna ta' Aragona f'Barcellona. Taht l-Aragonizi, li mexxew lil Malta u Ghawdex bejn l-1282 u l-1530, il-popolazzjoni kienet tikber bil-mod il-mod għax minkejja ċerta instabilità politika, kien kitor il-gid. Il-knisja ewlenija ta' l-Imdina ta' Ghawdex giet 'l quddiem ukoll, tant li f'testment tat-12 ta' Ottubru, 1435, fl-atti tan-Nutar Andrea de Beniamino, il-knisja tis-sejjah *Sanctae Mariae Matricis Ecclesiae... praedictae terrae* il-Knisja Matriċi ta' Santa Marija ta' dik l-art, ta' Ghawdex.

Il-kelma *matriċi* jew *knisja omm* turi l-ewwel u qabel kolloxx l-importanza ta' din il-knisja. It-tieni din il-kelma tixhed li minn din il-knisja kienu tnisslu parroċċi oħra. Inkiteb li matriċi tista' tfisser omm il-kappelli ta' madwar u mhux bil-fors ta' parroċċi oħra. Hekk hu, iżda dan *mhux il-każ* tal-Matriċi ta' Santa Marija. L-ewwelnett fl-1435 fir-Rabat ta' l-Imdina ta' Ghawdex kien hemm żgur parroċċa oħra, il-parroċċa ta' San Ġakbu, u għalhekk meta f'dan it-testment u f'diversi testamenti ta' wara jingħad li hi l-Matriċi ta' Ghawdex, qiegħed jingħad li hi l-matriċi tal-parroċċi eżistenti wkoll. It-tieni, il-kappelli madwar il-Matriċi bdew jinbnew wara l-1494 u għalhekk fl-1435 ma setgħetx kienet matriċi tagħhom.

Fost dawk li jsejhu din il-knisja bhala *matricem ecclesiam intus Insulae Gaudisi*, il-Knisja Matriċi f'din il-gżira ta' Ghawdex, insibu lin-Nutar Dun Lawrenz de Apapis, kappillan ta' San Ġorġ, fit-testment tiegħu tad-9 ta' Mejju, 1579. Mill-erba' parroċċi eżistenti f'Ghawdex fis-seklu hmistax, l-unika wahda b'dan it-titlu hi l-Matriċi ta' Santa Marija; dan

Il-Katidral: l-ewwel ġebli tqiegħdet fil-21 ta' Settembru 1697, 300 sena ilu.

ifisser li minn kważi sitt mit sena ilu din il-Knisja kienet miżmuma bhala l-ewwel wahda ta' Ghawdex.

Tul l-imsemmi Assedju Kbir ta' Ghawdex ta' Lulju 1551, il-Matriċi ġarrbet hsarat kbar iżda fi żmien sentejn kienet msewwiġja u nafu li reggħet kienet qiegħda tintuża f'Settembru 1554. Il-Knisja baqgħet dejjem tiġi mkabbra u msebbħa. Nhar is-6 ta' Ġunju, 1623, l-Isqof ta' Malta u Ghawdex Baldassar Cagliarès waqqaf fil-knisja l-ewwel Kollegġjata ta' Ghawdex. Numru ta' qassisin, li 'l quddiem issejhu kanonċi, kienu jiltaqgħu ta' kuljum fil-kor tal-Matriċi halli flimkien jirreċitaw l-Uffizzju Divin skond l-intenzjoni u għall-bżonnijiet tal-benefatturi ta' l-istess knisja.

Il-binja medjevali tal-knisja baqgħet

wieqfa sa tmiem is-seklu sbatax. Nhar il-11 ta' Jannar, 1693, kienet theżżet l-art u fost il-bini li ġarrab hsara f'dan it-terrimot kien hemm din il-Knisja Matriċi, li kif tgħid l-iskrizzjoni fuq il-fonti tal-magħmudija kienet *vetustate pene confectam*, immermra minhabba l-qedem tagħha. Wara li qagħdu jtellgħu u jniżżlu, qatgħuha li minflok ma jsewwu l-hsarat li saru, iwaqqgħuha għal kollox u jibnu knisja ġdida. Għal dan il-ghan intalab jagħmel pjanta l-magħruf arkitett Malti Lorenzo Gafà (1630-1704). Ippjana knisja fuq stil barokk il-ġmiel tagħha u x-xogħol beda fi żmien qasir. Kienet miftuha u mbierka lejliet Santa Marija 1711 u hames snin wara, nhar l-11 ta' Ottubru, 1716, l-Isqof Ġakbu Cañaves ikkonsagra l-Knisja u ddedikaha lit-Tluġ tal-Madonna fis-Sema u lil Sant'Orsla, verġni u martri, kompatruna ta' Ghawdex.

Nhar is-16 ta' Setembru, 1864, il-Papa Piju IX ghażel lill-Knisja Matriċi u Kollegġjata ta' Santa Marija bħala l-Knisja Katidrali ta' Ghawdex.

L-Arċiprieti

Kulma sar tul il-mijiet ta' snin li ilha teżisti din il-knisja, flimkien mal-hidma spiritwali, pastorali, u soċjali li qajla tkun dokumentata, sar bil-hidma sfiqa tal-kappillani u l-arċiprieti li mexxewha flimkien mal-qassisin li kkolaboraw magħhom.

L-istruttura tat-tmexxija ta' knejjes lokali minn isqfijiet u ta' knejjes partikulari fil-lokalitajiet minn kappillani hi qadima bis-shih. Fil-bidunett l-Isqof wahdu kien il-mexxej tal-Knisja lokali u biex jghinuh fit-tmexxija kien ikellu diversi djakni li kienu jiehdu hsieb il-knejjes fil-lokal li kien jaqa' taht il-ġurisdizzjoni tiegħu. Il-liturgija ewkaristika kienet tkun dejjem immexxija mill-Isqof.

L-istruttura hadmet tajjeb hafna sakemm il-knejjes kienu mwaqqfa' biss fil-bliet. Izda meta l-knisja kompliet tikber u xterdet ukoll fil-kampanja ma setgħetx tkompli t-tmexxija mid-djakni biss. Għax kif jaf kulhadd id-djaknu ma jistax iqaddes, u għalhekk ma setax imexxi l-assemblea kristjana fit-talba ewlenija tas-sagrificċju tal-quddiesa. Hekk bħala kapijiet tal-knejjes fil-kampanja bdew jitqieghdu l-presbiteri jew il-qassisin li setgħu jmexxu wkoll l-assemblea kristjana fil-quddiesa, jippridkaw, u jassolvu l-penitenti. Il-presbiteru-mexxej, li biż-żmien ha l-post tad-djaknu, beda jissejjah pastur jew kappillan.

Min kienu l-ewwel kappillani tal-Parroċċa-Matriċi ovvjament mhux magħruf għax hafna mid-dokumenti qodma ta' Ghawdex intemmu fl-Assedju

ta' 1-1551. Fl-eqdem żewġ arkivji ta' Malta, f'dak tal-Katidral ta' l-Imdina u tal-Biblijoteka Nazzjonali, jeżistu iktar minn lista wahda ta' kappillani u arċiprieti tal-Matriċi u Kollegġjata ta' Ghawdex. Tagħrif dwar il-kappillani qabel 1-1551 hu bbazzat fuqhom, waqt li ta' dawh ta' wara hu bbazzat fuq id-dokumenti originali miż-muma fl-Arkivju tal-Kurja Arċiveskovili ta' Malta, il-Kurja Veskovili ta' Ghawdex, u l-Arkivju tal-Katidral.

L-eqdem lista tibda fl-1495 — hames mit sena ilu. L-ewwel kappillan li nafu bih hu Dun Paulus Marabattino. Min dak inhar kellha 23 mexxej: sebgha kappillani, u, inkluż Dun Guzepp Vella-Gauci, sittax-il arċipriet, titlu mogħti lill-kappillan tal-Matriċi mat-twaqqif tal-Kollegġjata fis-6 ta' Ġunju, 1623. L-inqas li dam fil-kariga kien Dun Domenicus Mangion li dam imexxi tliet snin biss bejn 1-1528 u 1-1531; waqt li l-iktar li dam kien Dun Felic Refalo li mexxa għal 45 sena u sitt xhur bejn 1-1871 u 1-1917.

Insemmi fil-qosor uħud minn dawn il-mexxejja tal-Matriċi bil-hidma li għamlu. B'tifhir insemmi l-ewwel lill-Kappillan Nikol Castelletti (1531-1553) li, quddiem il-biża ta' l-Assedju ta' 1-1551, ma harabx bħal haddiehor lejn Sqallija, iżda baqa' mal-parruċċjani tiegħu u magħhom ittiehed fil-jasar fejn miet bit-tbattija li ġarrab. Ta' warajh Dun Leonard de Cace (1553-1572) intbagħat Ghawdex fost biża kbir ta' attakk ieħor biex jiehu hsieb spirtwali tal-Ghawdxin li kienu rritornaw f'Ghawdex wara l-Assedju. L-ewwel arċipriet Dun Salv Pontremoli (1621-1655) kien il-moħħ wara t-twaqqif tal-Kollegġjata u t-tigdid tal-hajja pastorali fil-knisja. Dun Karlu Magri (1681-1693), li l-kotba tiegħu kienu stampati f'diversi bliet Ewropej, kien wiehed mill-iktar arċi-

L-awtur, Rev. Dr. J. Bezzina waqt id-diskors.

prieti ghorrief. Dun Nikol Natale Cassia Magri (1693-1729) bena dan il-Katidral u organizza l-ewwel purċissjoni ta' Santa Marija nhar il-15 ta' Awwissu, 1726. Dun Saver Cassar (1773-1805), li lahaq arċipriet ta' sebgha u ghoxrin sena, l-iżghar li nafu bih, kien l-ewwel wiehed li talab ghat-twaqqif tad-djoċesi ta' Ghawdex; djoċesi li saret realtà bil-hidma bla waqfien ta' l-Arċipriet Dun Mikiel Frangisk Buttigieg (1848-1866), li fl-1864 sar l-ewwel Isqof ta' Ghawdex u baqa' wkoll arċipriet tal-Katidral. Fl-ahharnett insemmi lil Dun Karm Scicluna (1976-1995) li thabbat kemm felah biex reġa qajjem il-hajja pastorali fil-Katidral wara raqda ta' iktar min-nofs seklu.

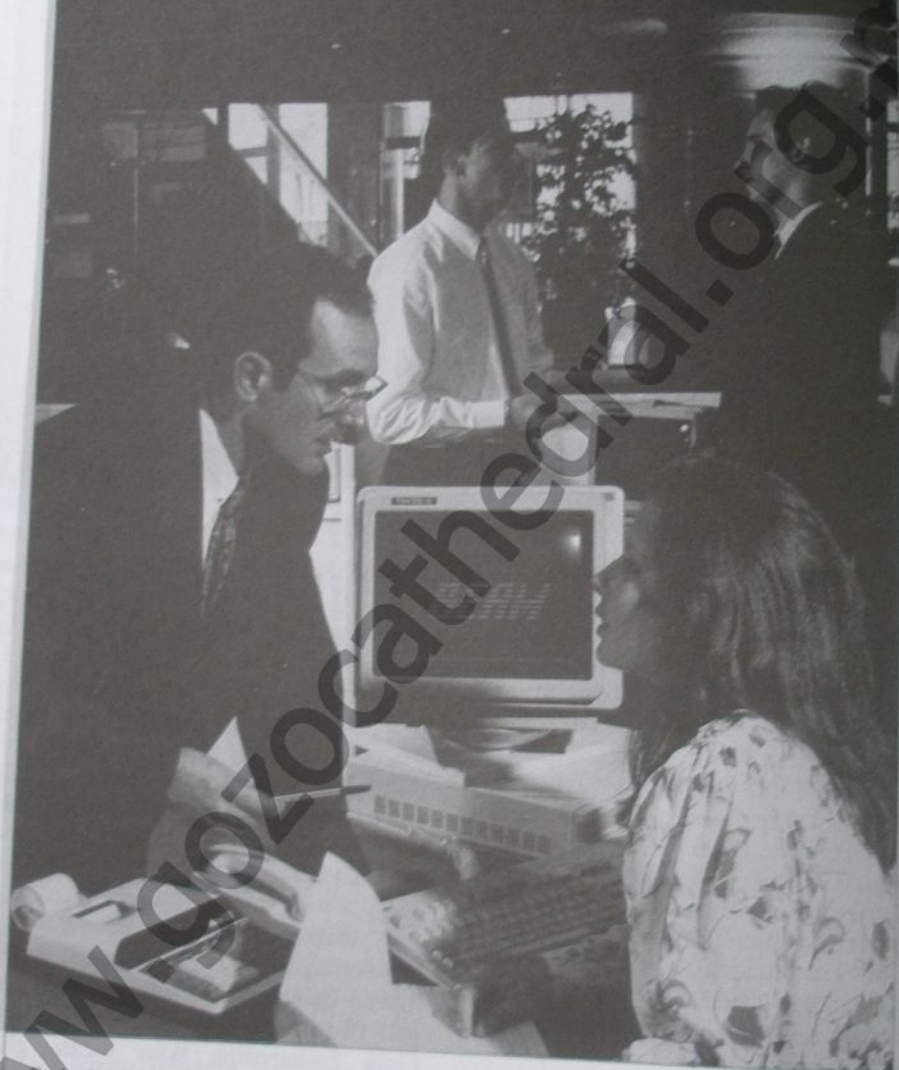
Konkluzjoni

Jiġifieri ghandu lil min jimita l-Arċipriet

il-ġdid! Dun Ġużepp Vella-Gauci qieghed jibda l-hidma tieghu qrib żewġ anniversarji importanti hafna fl-istorja ta' dan il-Katidral. Is-sena d-diehla, nhar it-13 ta' Awwissu, jahbat eghluq il-100 sena minn meta waslet l-istatwa ta' Santa Marija u ddawret għall-ewwel darba ma' din il-Belt ta' Ghawdex. Hames ġimghat wara, nhar il-21 ta' Settembru, jahbat eghluq it-300 sena mit-tqeghid ta' l-ewwel gebla tal-Katidral.

Infakkru kif jixraq dawn l-anniversarji b'turija ta' hajr għal dawk li hadmu qabilna. Iżda nahdmu fuq kolloxx halli fil-parroċċa jkollna nsara iktar qrib ta' Ġesù Ewkaristija, iktar bieżla għall-hwejjeġ tar-ruh, u iktar devoti, mhux bil-kliem iżda bil-fatti, tal-patruna taghna lkoll Santa Marija.

The better bank, all round.

Bank of Valletta offers Malta's most comprehensive and up-to-date range of banking services. Bank BOV.

Bank of Valletta
Malta's Leading Bank

BRITANNIA SERVICES LTD.

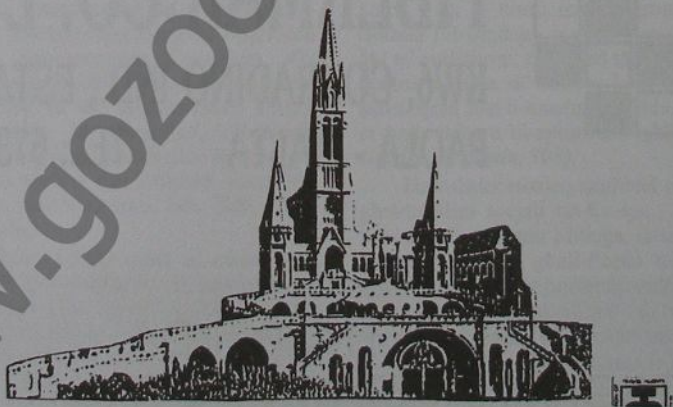
173, MELITA STREET, VALLETTA.

Tel: 238039 / 245418

LOURDES

Il-kumpanija taghna hija Agenzija ta' l-ivvjaggar.

L-Agenzija taghna ghandha programm shih ta' gita ghal Lourdes fuq titjiriet diretti ta' l-Air Malta bi prezzijiet tajbin u lukandi mill-aqwa fuq basi ta' FULL BOARD.

DIRECTORS: E. PACE BONELLO, L.L. BONELLO, N. FARRUGIA, A. TABONE.

*With
the
compliments
of*

FIBERMAR CO. LTD.

KW6, CORRADINO IND., ESTATE,
PAOLA - MALTA TEL: 673237

ID-DITTA LI QIEGHDA
TAGHMEL RESTAWR TAS-SAQAF
TAL-KNISJA KATIDRALI

Sirt Kollox Ghal Kulhadd

(1 Kor 9, 22)

Kappillan f'Parroċċa

Diskors ta' Mons. Arċidjaku
GIOVANNI B. GAUCI
24 ta' Mejju, 1996

ID-DEHRA TAL-PARROĊĊA kif insibuha fil-Kodiċi tal-Liġi tal-Knisja, b'riferenza ghal dawk li huma elementi teologiko-guridici tagħha, hija ċertament dovuta għall-influwenza tal-Konċilju Vatikan II li fil-parroċċa jara 'xhieda tal-knisja vizibbli mwaqqfa fid-dinja kollha'. (*Sacrosanctum Concilium*, 42). Fid-digriet dwar l-apostolat tal-lajċi, l-Konċilju jagħti definizzjoni ferm qasira tal-parroċċa, b'eppressjoni li ma tinsab uzata f'ebda dokument iehor tiegħu: l-parroċċa hija 'bħal ċellula' tad-djoċesi (*Apostolicam actuositatem*, 10).

Osservazzjoni oħra li xtaqt naghmel sa mill-bidu ta' dan id-diskors tiegħi tirrigwarda l-aspett **KOMMUNITARJU** tal-parroċċa. Waqt li ma jitwarrabx l-kriterju tat-territorju, jidher sewwa li l-element fundamentali tal-parroċċa huwa l-kommunita' tal-wemmieċna, l-poplu ta' Alla li minnu hija fformata l-parroċċa (*Kan. 515/1; Sacrosanctum Concilium*, 42; *Christus Dominus*, 29-30). Elementi oħra jservu biex jidentifikaw lil din il-kommunita' sabiex tista' tkun parroċċa (*E. Cappellini, "L'Ufficio Pastorale Del Presbitero Nel Codice Rinnovato" in Lo Stato Giuridico Dei Ministri Sacri Nel Nuovo Codice Juris Canonici, Lib. Edit. Vaticana, 1984, p. 84*).

Hemm hidma l-aktar vasta ta' natura pastorali marbuta ma' l-uffiċċju ta' kappillan ta' parroċċa. Il-kappillan huwa l-kollaboratur ta' grad speċjali ma' l-Isqof; huwa r-ragħaj proprju tal-merħla, magħżula b'ċerta preċiżjoni minn hda il-kommunita' djoċesana, u afdata għall-kura tiegħu taht is-setgħa tal-Isqof djoċesana (*Kan. cit.; Christus Dominus*, 20; *Synod. Gaudis. Secunda*, 226).

Il-hidma tal-kappillan fil-parroċċa tidher

kemm tassew hija rikka meta titwettag bil-għaqal kollu, bi spirtu pastorali wieħed mar-Ragħaj tad-djoċesi u b'kollaborazzjoni leali lejha għat-twettag tal-pjanijiet pastorali fil-Knisja Partikolari konċernata (*Kan. 519*).

Fil-ministeru ta' kappillan għandu mportanza kbira l-uffiċċju ta' **MGHALLEM**. Il-kappillan għandu jkun l-imghallem tal-kommunita' parrokkjali tiegħu biex lilha, qabel kollox, iwassal il-kelma ta' Alla (*Kan. 528/2*). Dan hu dmir serju hafna. Miegħu iġib it-tixrid tal-Vangelu u l-ghoti tad-duttrina kateketika tal-Knisja Kattolika. Mhux inqas, l-kappillan għandu jistinka sabiex lit-tfal u liż-żgħażaġ tal-parroċċa tingħata edukazzjoni kattolika. Għalhekk, il-kappillan hu fid-dmir li jghallem lill-kommunita' tiegħu sabiex tagħti "appoġġ shih lill-iskejjel immexxija mill-knisja għax bihom, waqt li timxi mal-progress ta' zmienna twassal lill-istudenti tagħna biex jahdmu għall-ġid ta' pajjiżhom, tkun qed thejjihom ukoll biex ikatru s-saltna ta' Alla u biex isiru hmira ta' salvazzjoni fost il-bnedmin shabhom bl-eżempju ta' haġja tajba u bl-apostolat tagħhom" (*Synod. Gaudis. Secunda*, 308).

Hawnhekk nixtieq naghmel riferenza wkoll għat-tagħlim soċjali tal-Knisja. Bla tbatija ta' xejn nistgħu nifhemu l-hteġa, is-siwi tat-tagħlim soċjali Kattoliku għall-Poplu tagħna: dan it-tagħlim jgħin biex jinżamm ordni soċjali ġust, jiffavorixxu t-trankwillita' u l-paċi, jissalvagwarda d-dinjita' tal-persuna umana.

Bil-hidma tiegħu fil-qasam li qegħdin insemmu, jiġifieri tat-tagħlim, l-kappillan ikun qiegħed jikkumbatti pjaga kbira - dik ta' l-injuranza. Din, fiha nfisha hija dannu kbir. Hija tipprovdi art għammiela għall-iżbalji, tkattar it-tilwim u l-inganni. Kienet din il-pjaga, fost

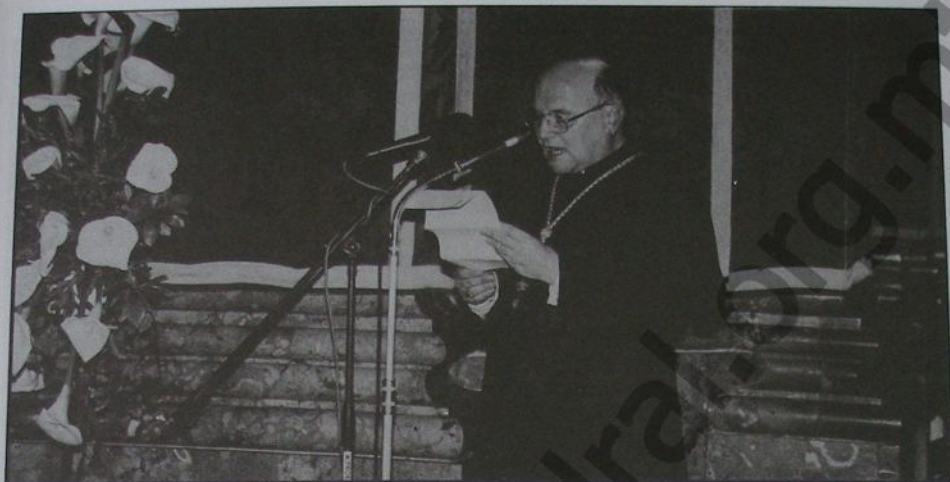
CURTAIN
AND
UPHOLSTERY FABRICS
MADE TO MEASURE
CURTAINS

B4

TEXTILES

ALSO AVAILABLE
SINGLE, DOUBLE OR TRIPLE
ALUMINUM CURTAIN RAILS
WITH ROUND OR STRAIGHT FINISH

Zabbar Rd., Fgura
TEL: 801092 FAX: 806004
Constitution Str., MOSTA
TEL: 432003 FAX: 435739

Mons. Arcidjaku Giovanni B. Gauci waqt id-diskors.

hwejjeg ohra, li ghenet mhux fit ghat-tixrid tas-setet fpajjiżna u wasslet lil xi Maltin u Ghawdxin sal-abbandon shih tar-Religjon Kattolika.

Hidma ohra marbuta ma' l-uffiċju ta' kappillan hija dik tat-TQADDIS. Il-kappillan jehtiegu jkun il-leader tal-liturġija, tat-talb fi hdan il-familja parrokkjali (*Kan. 528/2*).

Fil-kanoni relattiv ghal dan l-uffiċju (*tat-Tqaddis*) ahna nsibu riferenza partikolari ghall-Ewkaristija Mqaddsa. Biċ-ċelebrazzjoni tas-Sagrifiċju Ewkaristiku, permezz ta' qima shiha lejn Ġesu' Sagramentat - devozzjoni li ghandu jkollha primat shih fuq kull devozzjoni ohra - l-Knisja l-hin kollu tghix u tikber (*Lumen Gentium, 26; Kan. 897*).

Dan ifisser li l-kappillan ghandu jaghti l-aqwa importanza liċ-ċelebrazzjoni tal-Ewkaristija sabie x il-familja parrokkjali tiegħu ma tkunx nieqsa minn kwalita' ta' ċelebrazzjoni ta' dan is-Sagrament li tippermettilha sehem shih u qaddis madwar il-mejda tal-Ġisem u d-Demm tal-Mulej u titghallem ukoll toffri lilha nfisha permezz ta' Kristu Saċerdot u Vittma Ewkaristika ghat-tqaddis tagħha u tal-knisja kollha.

Fil-kuntest ta' dan li qeghdin ngħidu ninnotaw wkoll dak li jingħad fit-Tieni Sinodu Djoċesan ta' Ghawdex dwar l-Adorazzjoni kom-munitarja ta' darba fil-ġimgħa f'kull parroċċa, kif

ukoll dwar l-ghoti tal-Barka ta' kuljum bis-Santissimu Sagrament (*Syn. Gaudis. Secunda, 29c, 85*). Ghax, wisq aktar mill-bżonn tax-xemx, mill-bżonn tal-arja għall-hajja materjali, huwa l-bżonn tal-Ewkaristija għall-Knisja. Kappillan bla gradi akkademici, kappillan mhux tant abbi bħala organizzatur, forsi wkoll b'tant debulizzi ohra umani bħal dawk tiegħi u tagħkom, b'daqshekk ma jfissirx li ma jistax iwettaq hidma pastorali tal-aqwa ġid għall-parroċċa SAKEMM ma tonqosx fih ir-rieda t-tajba u l-korrispondenza shiha mal-grazzja ta' Alla. Imma mhux l-istess, inhoss li għandi ngħid... jekk il-kappillan ma jkunx hu nnifsu midhla sewwa tat-Tabernaklu.

Punt iehor imsieheb mal-hidma tal-kappillan li ġibidli l-attenzjoni huwa dak im-semmi fil-kanoni 529, paragrafu 2. Dan il-kanoni jgħid li sabie x il-kappillan jista' jwettaq bl-ahjar mod dmirijietu, għandu jfittex li jkun jaf il-merhla tiegħu. U l-kappillan isir jaf il-merhla tiegħu dejjem ahjar, kif jingħad fl-imsemmi kanoni, permezz taż-żjarat personali u sistematiki lill-familji. Personalment nifhem li fil-programm ta' kappillan għaž-żminijiet tagħna għandu jkun hemm iż-żmien riservat għal dawn iż-żjarat lill-familji tal-parroċċa. Dejjem jistgħu jkunu utli. Bosta drabi jkunu wkoll ta' bżonn... u ġie li jkunu ta' veru bżonn urġenti. Hemm żjarat

GHALL-AHJAR U
GHALL-ORHOS IKEL
F'MARSALFORN

OTTEKS

Bar & Restaurant

TGAWDI WKOLL
DEHRA MERAVILJUŻA TAL-BAHAR

U FUQ KOLLOX

TIEKOL FUQ VAPUR
LI MA JIĊĊAQLAQX

St Mary Street • Marsalforn
Tel: 562473

lill-morda, lil daw k tant imfarrkin minn xi nkwiw jew problemi li jinghalqu fihom infushom, jinghalqu wkoll go djarhom f'solitudni li tbezzà. perikoluza minn diversi aspetti. Hemm żjarat ta' medjazzjoni bhal meta fi hdn xi familja jinbet it-tilwim minhabba kwalunkwe raġuni. Hemm żjarat ta' natura istruttiva fejn il-kappillan jagħraf il-bżonn li jgħalliem, li wasal il-messaġġ tal-Vanġelu f'xi sitwazzjoni fejn dik iż-żjara tkun l-aktar opportuna u forsi wkoll tkun l-unika opportunità biex min hu tassew fil-bżonn jisma' l-voċi tal-Knisja ma' ġenbu.

Fil-hsieb pastorali tar-ragħajja tal-erwieh ma jistax ma jkunx hemm post speċjali għall-familja. Tant minn ġol-knisja parrokkjali, kemm minn kull post ieħor, il-Kappillan għandu jifja' hafna mill-attezzjoni tiegħu fuq il-familja. Kbira bis-shih hija l-importanza tal-familja. Is-siwi tagħha b'riżq il-bniedem mhux lakemm jitkejjel. Hija ġeja minn Alla bhala istituzzjoni ta' l-oghla dinjita' u, kif għallimna l-Konċilju, "l-ġid tal-persuna u tas-soċjeta' umana u nisranija hu marbut shih mal-kundizzjoni hienja tal-għaqda taż-żwieġ u tal-familja" (*Gaudium et spes*, 47).

Ragħaj għaqli tal-erwieh, li jaf jifja' l-harsa tiegħu fuq dinja bħal din tagħna "spiss barra mill-fidi, meta m'hijiex kontra l-fidi", malajr jasal biex jifhem l-importanza tal-pastorali mal-familji li għandna nqisuhom "bhala ċentri ta' fidi hajja li titfa' d-dija tagħha madwar. Hu għalhekk li l-Konċilju Vatikan II sejjah il-familja b'espressjoni antika hafna 'il-knisja tad-dar ecclesiae domestica' (II-Katekiżmu tal-Knisja Kattolika, 1656).

Nagħlaq billi nagħmel din l-aħhar osservazzjoni tiegħi. Is-servizz pastorali tar-ragħaj tal-parroċċa jtegie' li jkollu d-distintiv partikolari tiegħu: jiġifieri l-marka tal-karita' tal-imhabba, kif għalliem wieħed ragħaj tal-erwieh kbir fil-ġerf u fil-qdusija, l-isqof S. Wistin: li tirgħa l-merhla tal-Mulej għandu jkun impenn ta' mhabba (*In Ioan. ev. trad.*, 123, 5: *sida impegno di amore pascere il gregge del Signore*).

Id-diversi dmirijiet li semmejna u magħhom oħrajn ukoll marbutin mal-ministeru tar-ragħaj tal-parroċċa, dawn l-impenni jistgħu jittwetqu ferm tajjeb jekk tidhol l-imhabba, l-imhabba tant lejn daw k fil-qrib, kemm lejn tal-bogħod, kif fisser ukoll l-istess S. Wistin f'wahda mill-priedki tiegħu: "Nixtieq li nirbah li

daw k li huma barra (*mill-merhla*), wisq aktar nibza' li nitlef lil daw k li huma ġewwa" (*Serm.* 46, 15).

Ragħaj tal-erwieh għandu jpoġġi lilu nnifsu għas-servizz totali tal-merhla tiegħu għax **IHOBBHA**. Għandu jfittex li jgħix għaliha u lilha jgħajjex b'imhabbtu. Ir-ragħaj veru tal-merhla huwa "Un uomo mangiato dal popolo di Dio (*bniedem mikul mill-poplu t'Alla*) perche' divenuto egli stesso frumento di Dio (*għaliex hu nnifsu jkun sar qamh ta' Alla*)" (*M. Jourjon, "L'Eveque et le Peuple de Dieu selon Saint Augustin" in Saint Augustin parmi nous, Paris, 1954, pp. 152 e 166*).

Biex imbagħad l-imhabba tar-ragħaj tal-erwieh għall-merhla tiegħu tkun wahda li ma tintrebaxx anqas mill-istess ingratitudni tal-bnedmin, biex tkun imhabba li ma tohloq ebda saram għall-qalb ikkonsagrata tar-ragħaj tal-erwieh, allura huwa mehtieg, assolutament mehtieg li tkun imhabba motivata u mmexxija mill-imhabba lejn Alla. Din l-imhabba lejn Alla fil-qalb tar-ragħaj ta' l-erwieh hija eżigenza skond l-istess Vanġelu. Difatti... f'hiex kien jikkonsisti l-eżami ta' l-ewwel bniedem magħżul bhala ragħaj tal-erwieh, l-ewwel vigarju ta' Kristu, l-Appostlu Pietru? Jghidilna l-Evangelista li Ġesu' dar fuq Pietru... fuq Pietru biss, fuq Pietru wahdu f'dik l-okkazzjoni u qallu: "Xmun, bin Ġwanni, thobbn i aktar minn dawn?". Għal tiet darbiet Pietru jiġi mistoqsi... mistoqsija misterjuża daqskemm fl-istess hin ċara u sempliċi: **THOBBNI...** **THOBBNI** int biżżejjed biex tkun ir-ragħaj floki, ragħaj tal-merhla tiegħi li jien nafda f'idej? Kiteb tajjeb S. Wistin meta hallielna daw k il-kelmiet: "*Se tu non ami, niente puo' compensare cio' che manca*: jekk inti ma thobbn, xejn ma jista' jppati għal dan in-nuqqas" (*Enarr. Salmo 55, 17 cf Sant'Agostino, L'uomo, il filosofo, il teologo, il mistico, a cura di Fernando Vittorino Joannes, Milan 1976, p. 365*).

J'alla ahna r-ragħajja tal-erwieh, flimkien mar-Ragħaj il-Kbir tagħna, l-Isqof... flimkien mar-ragħaj ta' din il-parroċċa tal-Katidral... jalla ragħajja u merhla, lkoll kemm ahna nkunu nistgħu minn qalbna nwieġbu kif wieġeb l-Appostlu Pietru lil Ġesu' Kristu, hemmhekk hdejn il-bahar ta' Tiberija: "Mulej, inti taf kol-lox, inti taf li jiena nhobbok" (*Gw. 21, 17*).

A BETTER PLAN FOR PRIVATE PATIENTS!

DOES YOUR
POLICY INCLUDE:

- Doctor's Surgery
- Alternative Medicine
- Free 3 Month Cover for your New Born Child
- Emergency Worldwide Cover

**GOUDA
HEALTHCARE
DOES!**

**Which
Health
Insurance
pays you
if you get
pregnant?**

Gouda Healthcare does!
You get a Maternity cash
benefit for every child born
and free cover for the first
three months of your
baby's life

*Thos C Smith
Gozo Office*

*NSTS
St. Francis Sq.
Victoria,
Gozo.*

*Tel: 553977
Fax: 554977*

Problem...
Too many
children?

GOUDA HEALTHCARE
only charge for the first two
children, the rest come free

No
Problem!!
Who pays
for you
when you
are sick?

We can pay up to six
months of your
premium if you are
unable to return to work
within 30 days of leaving
hospital

Il-Prerogattiva ta' l-Assunta prerogattiva ta' servizz lill-poplu ta' Alla fit-tielet millennju

minn Mons. Dekan
Carmelo Scicluna

IL-VERĠNI MBIERKA MARIJA giet mghollija fis-sema bir-ruh u l-ġisem mhux biex toqghod tiftaħar biha nfisha b'dan il privileġġ singolari li bih giet imżejna, imma biex tkun ta' għajnuna għall-poplu f'mixxjietu lejn il-Belt tas-Sema. Dan il-pelligrinagg eskatalogiku tal-Poplu lejn is-sema ma huwiex kollox ward u zahar, imma fuq kollox hu mixxa diffiċli, hija triq mimlija hotob u tfixkil. Iżda l-Assunta mhux se tonqos mid-dmir tagħha li mis-sema tagħmilha ta' avukata tagħna u ta' medjatriċi tagħna (cf *Lumen Gentium*, 62).

Preżenza Materna bl-Interċessjoni Tagħha
L-Assunta turi l-interċessjoni tagħha quddiem Alla għalina bil-preżenza materna tagħha. Il-katekiżmu tal-Knisja Kattolika fil-fatt jgħid dawn il-kelmiet: "Wara li Binha tela' fis-sema, Marija waqfet bit-talb tagħha mal-Knisja, hija u titwieled. Flimkien ma' l-Appostli u n-nisa naraw lil Marija wkoll bl-interċessjoni tagħha titlob id-don ta' l-Ispirtu, li, fit-Thabbira ta' l-Anglu, kien ġa hadha taht id-dell tiegħu" (965). L-istess Katekiżmu jinqeda wkoll bil-liturġija Bizantina biex ikompli jsahħah din il-verita' li Marija fis-sema mhux titlob, imma tordna. Fil-fatt dan il-Katekiżmu b'din il-liturġija Bizantina jgħallhem: "Meta tajt it-twelid lil Ibnek, int (*O Alla*) harist bla mittiefsa lill-Verġni tiegħek, meta rqađt ir-raqda tal-mewt, int ma hallejtx id-dinja, *O Omm Alla*: int wasalt hdejn l-għajn tal-hajja, int li nissilt lil Alla l-haj, u bit-talb tiegħek teħles l-erwieh tagħna mill-mewt" (966). Ta' min isemmi wkoll dak li qal il-Papa Pawlu VI fl-Eżortazzjoni Appostolika tiegħu *Marialis Cultus* biex jgħallimna kemm tabilhaqq il-

Verġni Marija giet mghollija fis-sema bir-ruh u l-ġisem biex toffri lilna bnedmin dghajfa servizz f'dan il-wied tad-dmugh. Il-Papa msemmi jistqarr: "Il-Verġni Marija ma tinżilx għarkubbtejjja quddiem Binha Gesu', iżda Hija, billi kisbet fuq il-kalvarju dimensjoni universali hdejn is-salib ta' Binha Gesu', fi kliem iehor billi l-Madonna saret Omm il-bnedmin kollha, l-istess Kristu Binha għabbiha bir-responsabilita' li tiegħu hsieb 'il-bnedmin kollha fil-htigijiet tagħhom tar-ruh u tal-ġisem" (37). Fl-ewwel żminijiet tal-Kristjaneżmu, l-insara kienu jitolbu l-interċessjoni tal-martiri. Iżda xejn anqas kienu jitolbu l-ewlenin nsara l-interċessjoni tal-Verġni Marija kif tixhed wisq tajjeb it-talba antika li tibda bil-kelmiet: "Taht il-harsien tiegħek ahna ningabru". Bla dubju ta' xejn, il-Verġni Marija hija l-eqreb lejn Kristu fost il-qaddisin kollha. U dan ifisser li Hija l-Verġni Marija l-aktar li habbitu u għalhekk l-interċessjoni tagħha hija l-aktar effikaċi. Għalhekk fil-Lvant għad hemm l-użanza li lill-Madonna jsellmulha bit-titlu ta' *Cito Propitia*, li tfisser bit-taljan il-Madonna tal-*Pronto Soccorso* jew bl-Ingliż il-Madonna tal-*First Aid*. L-ewwel fost il-qaddisin kollha hija l-Verġni Marija li toffrilna l-Ewwel Għajnuna mis-sema. L-istess Papa attwali Gwanni Pawlu II sejjah lill-Madonna kif sejhulha l-qaddisin ta' żmien ilu: *Omnipotentia supplex* - dak li ma jkunx irid jagħtina Alla, niksbu permezz ta' Marija. Fil-fatt anki l-katekiżmu reċenti tal-Knisja jgħallhem din il-verita' billi jfakkarna fl-ewwel miraklu li wettaq Alla permezz ta' Kristu fl-ordni tan-natura, jiġifieri meta Kristu fit-tieg ta' Kana biddel l-ilma fl-inbid fuq talba tal-Madonna (cf 2618).

DewFresh®

Super Grade COOKED HAM

FOR THE HAMBITIOUS!

When the best ham does not meet your taste...
Dew Fresh Super Grade cooked ham excels.

Available smoked, boneless, cooked gammons.

Sandwich size square ham. Also round ham. (Perzut ton)

Continental specialities: Pork and Ham Loaf,

Garlic Sausage, Porkloaf, Lyoner Salami.

available at all leading stores

Exclusive wholesale distribution:

ALBERTOWN COLD STORES (J & C Pisani Limited)

Prince Albert Street, Alberttown, Marsa. Tel: 229612, 621891

BABY LANE

Archbishop P. Pace Street,

Victoria, Gozo

Tel: / Fax: 564415

(Opposite the Gozo General Hospital Main Entrance)

ANYTHING YOU NEED FOR YOUR

BABY

UP TO 7 YEARS
AT SPECIAL PRICES

DewFresh® DewFresh DewFresh

Preżenza Materna bl-Eżempju Taghha

Il-Verġni Marija, anki fit-tielet millennju tal-Kristjaneżmu tibda tixhed il-preżenza taghha fid-dinja bl-eżempji li toffrilha. Il-Verġni Marija anki fiż-żmien li ġej ma ghandniex inharsu lejha daqskemm kieku kienet ogġett ta' devozzjoni, jew Kreatura l-aktar qaddisa biex noqogħdu nfahhruha biss, imma fuq kollox hi n-norma li fuqha ghandna nimxu biex ma nitilfux it-triq li twassal is-sema. Fil-fatt fil-Verġni Marija, il-Knisja tilmah lilha nfisha. Kull membru tal-knisja, kull nisirani, f'Marija ghandu jsib l-identita' tiegħu biex jiżviluppa l-hajja batteżimali tiegħu. F'Marija n-nisirani ghandu jsib dik l-ghajnuna indispensabbli biex jimmatūra fil-hajja nisranija. Hu veru li l-eżistenza tagħna nisranija nafuha lill-Missier Alla, l-Iben Alla u lill-Ispirtu s-Santu Alla. Fil-magħmudija ahna ġejna mghammdin fl-isem tat-Tliet Persuni tas-Santissima Trinita'. Izda l-Verġni Marija tibqa' l-mudell insostitwibbli ta' l-Eżistenza Nisranija l-ghaliex kif jistqarr il-Papa Pawlu VI fil-*'Marillis Cultus'*, il-Verġni Marija tibqa' l-ewwel u l-aqwa segwaċi ta' Kristu (36). Ma' din il-verita' jaqbel ukoll il-Katekiżmu reċenti tal-knisja Kattolika. Fil-fatt fih insibu miktub: "Il-Verġni Marija, għaliex intrabtet kollha kemm hi mar-rieda tal-Missier, fl-opra tal-Fidwa ta' l-Iben u ma' kull ispirazzjoni ta' l-Ispirtu s-Santu, hi għall-Knisja eżempju ta' fidi u ta' mhabba. Minhabba f'hekk hi l-membri l-aktar għoli, u għal kollox singolari tal-Knisja u xbieha tal-Knisja" (967). Hekk kienet il-Madonna u hekk sa tibqa' wkoll fit-tielet millennju tal-Kristjaneżmu.

Kien ukoll il-Papa Pawlu VI li fl-Eżortazzjoni Appostolika *'Signum Magnum'* jistqarr: "Ġesu' stess offriehna lil Marija bħala ommna biex tkun għalina bħala mudell li fuqu ghandna nimxu. Hi haġa naturali, fl-ahhar mill-ahhar, li l-ulied ikollhom l-istess sentimenti ta' ommhom u fuq kollox jirriflettu l-virtujiet tagħha f'hajjithom (cf 22). Fuq kollox il-Verġni Marija hi mghaqda ma' Kristu Binha, mhux biss fuq livell eżistenzjali u bijologiku, imma fuq kollox ukoll fuq livell spiritwali u reliġjuż. U dak li kienet sa minn dejjem il-Verġni Marija, mudell u l-aqwa mudell għalina l-insara, tibqa' wkoll twettaq din il-funzjoni fit-tielet millennju ta' Kristjaneżmu.

Qaddejja tal-Mulej

L-Assunta ta' Michele Busuttill (1791)

Il-Verġni Mbierka Marija Mtellgħa fis-Sema bir-Ruh u l-Ġisem, anki fis-snin li ġejjin, tibqa' għalina l-bnedmin, il-qaddejja tal-Mulej. U din il-missjoni tissokta twettaq l-Assunta mis-sema kemm bl-interċessjoni qawwija li tgawdi quddiem Alla u kemm ukoll bl-eżempji edificanti tagħha. Dak li wettqet dejjem mal-membri tal-Knisja tissokta twettqu mal-membri kollha tal-Knisja (cf *Lumen Gentium*, no. 61). Għalhekk il-Katekiżmu msemmi jistqarr: "Ġesu' hu l-Iben wahdieni ta' Marija. Izda l-maternita' spiritwali ta' Marija thaddan il-bnedmin kollha li Huwa ġie biex isalva." "Hi jkollha Iben (*jgħallimna l-Konċilju fil-Lumen Gentium*, 63) li Alla għamlu li jkun il-kbir fost hafna ahwa, jiġifieri, fost dawk kollha li jemmnu, li għat-twelid u t-trawwim tagħhom, Marija taghti s-sehem bl-imhabba tagħha ta' Omm" (501). Mela, l-Assunta fit-tielet millennju tal-Kristjaneżmu se tibqa' għalina mhux biss Omm Alla, imma wkoll qaddejja tal-Mulej u allura, anki tagħna l-bnedmin.

***The leading Wines, Spirits & Tabocco
Merchants in Gozo***

14, St. George's Sq., Victoria, Gozo. Tel: 556531
FREE DELIVERY ON ONE CASE OF SPIRITS

Page: J.C. M. 1996/1/1

GEIATI GRANOLA

143, Triq Papa Gwanni Pawlu II,
Victoria, Gozo.

Tel: 557717 - 554237

SKRIZZJONI STORIKA FIL-KATIDRAL

NNHAR IS-6 TA' OTTUBRU, 1989, il-Kongregazzjoni tas-Sorijiet Dumnikani ta' Santa Katerina ta' Siena, maghruf minn kulhadd bhala s-Sorijiet Dumnikani ta' Malta, ghalqu mit sena mill-fondazzjoni taghhom. It-twaqqif ta' din il-Kongregazzjoni sar fir-Rabat, Ghawdex, u ghal dan il-ghan hadmu hafna Karolina Cauchi (1824-1907) u Fortunata Spiteri (1832-1864), li t-tnejn li huma jinsabu midfuna f'zewg oqbra differenti fil-Katidral. Inserta li l-qabar li fih tinsab midfuna Fortunata kien bla iskrizzjoni. Twieled ghalhekk il-hsieb fiż-żmien li kienet ghadha Superjura Madre Virginja Ellul li ssir skrizzjoni tifikira tač-čentinarju fuq il-qabar ta' Fortunata. Is-Superjura Generali l-għdida, Madre Madre MaryGrace Calleja qablet mal-hsieb.

L-iskrizzjoni nkitbet bil-Malti minn Dun Joe Bezzina li f'eghluq il-mit sena mit-twaqqif tal-Kongregazzjoni kiteb il-kteb **MA' KRISTU GHAS-SERVIZZ TAL-BNIEDEM**, kteb bl-istorja shiha tal-Kongregazzjoni tul-l-ewwel mit sena taghha. Wara li din kienet approvata mis-Superjura Generali Madre MaryGrace Calleja, inkitbet bil-Latin minn Monsinjur Emmanuele Mercieca, u kienet irfinuta minn Horatio Caesar Roger Vella, tad-Dipartimenti tal-Classics ta' l-Università ta' Malta. L-iskrizzjoni li fiha 385 ittra kienet imnaqqxa fil-post mill-marmista Raymond Bonello mix-Xaghra, li ghamel ukoll xoghol ta' tiswija fuq l-istess qabar.

Din li ġeja hi l-iskrizzjoni shiha bil-Latin:

HOC IN TEMPLO PRINCIPE
OSSA IACENT
CAROLINAE CAVCHI
QVAE PRIOREM PARTEM HABVIT
IN CONGREGATIONE VIRGINVM ERIGENDA
QVAE APUD NOS
SORORES DOMINICANAE DEO DICATAE
APPELLANTVR
EMINENT
FORTVNATA SPITERI
QVAE MAGNAM PARTEM IN HOC INSTITVTO HABVIT
PIISSIME VIVENS
MORTVA IN HOC SEPVLCRO COMPOSITA EST
SORORES DOMINICANAE
SVB TITOLO SANCTAE CATHERINAE SENENSIS
CENTESIMVM ANNVM AB INITV HVIVS CONGREGATIONIS
MEMORAVERVNT
PRIDIE NONAS OCTOBRES MCMLXXXIX

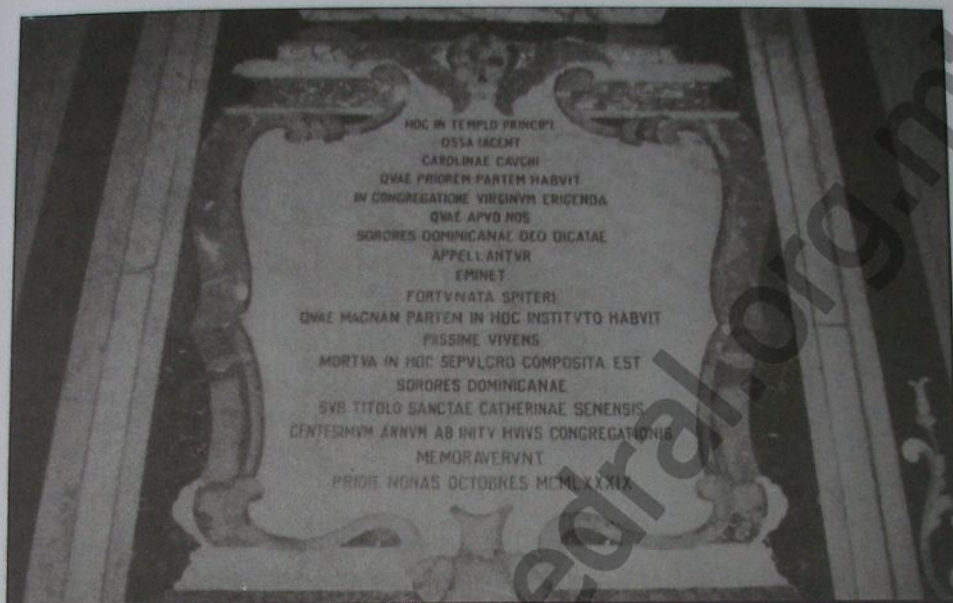

ATRIUM

• WINE BAR & GRILL •

— * —
Delighted scents and genuine
flavours of the Gozitan hills
— * —

Galleria Gaulos/Castle Street, Victoria - VCT 104, Gozo.
Tel: 562384, Fax: 562388

Fuq l-iskrizzjoni storika fil-Katidral li bil-Malti tfisser hekk:

F'DAN IT-TEMPJU EWLIENI
JISTRIEHU L-FDALIJET TA'
KAROLINA CAUCHI
LI KELLHA SEHEM PRINĊIPALI
FIT-TWAQQIF TAL-KONGREGAZZJONI TAX-XEBBIET
LI FOSTNA BHALA
S-SORIJET DUMNIKANI GHALL-IKBAR GLORJA TA' ALLA
MAGHRUFA

...

TISSEMMA B'TIFHIR
FORTUNATA SPITERI
LI WKOLL KELLHA PARTI KBIRA F'DIN L-ISTITUZZJONI
TUL HAJJITHA QADDISA U
LI META MIETET TPOĠGIET GHALL-MISTRIEH F'DAN IL-QABAR

...

IS-SORIJET DUMNIKANI
TAHT IT-TITLU TA' SANTA KATERINA TA' SIENA
F'EGHLUQ IL-MIT SENA
MIT-TWAQQIF TAL-KONGREGAZZJONI
IFAKKRU

CITTADELLA

The wine from Gozo

Produced & bottled by:
Cittadella Winery, 105 Vajringa Street, Victoria, Gozo.

SQUARE CELLAR

THE NAME IN ST. GEORGE'S SQUARE

With the widest selection of:

Wine and Spirits

American, English & French Cigarettes

Finest Cigars

Discount on Larger Orders

Prop: Joseph Grech
St. George's Square, Victoria, Gozo. Tel: 551845

TIFKIRA TAŻ-ŻJARA TAR-REĠINA ELIŻABETTA II FIL-KATIDRAL

NHAR IT-30 TA' MEJJU, 1992, il-Maestà Taghha, ir-Reġina Eliżabetta II tal-Gran Britannja akkumpanjata mill-Altezza Rjali Tieghu, il-Prinċep Philip, Duka ta' Edinburgh, ghamlet żjara ta' ghoxrin minuta fil-Knisja Katidrali ta' Ghawdex. Hija kienet imdawra mal-Katidral minn Dun Joe Bezzina.

Kien jixraq li din il-ġrajja ma tintesiex biż-żmien. Ghaldaqstant bil-hidma ta' l-imsemmi Fr. Bezzina u b'ghajnuna ta' benefattur li jrid jibqa' mistur, saret skrizzjoni biex tfakkar din il-ġrajja u twahhlet maġenb il-bieb tat-tramuntana tal-Katidral ta' Ghawdex. L-iskrizzjoni nkitbet minn Dun Joe Bezzina b'konsultazzjoni mal-Maġġur Albert E. Abela, waqt li ż-żewġ disinji — l-istemma tal-*House of Windsor* tar-Reġina Eliżabetta u l-istemma ta' Ghawdex — saru mill-Kaptan Adrian C. Strickland. It-tnaqx fuq l-irhama sar minn Raymond Bonello mix-Xaghra.

Din li ġejja hi l-iskrizzjoni shiha bl-Ingliż:

H.M. QUEEN ELIZABETH II

ACCOMPANIED BY

H.R.H. PRINCE PHILIP

DUKE OF EDINBURGH

VISITED

THIS CATHEDRAL DEDICATED TO

THE ASSUMPTION OF OUR LADY

INTO HEAVEN

AND TOURED

THIS ANCIENT CITADEL OF GOZO

30 MAY 1992

Bil-Malti tfisser hekk:

IL-MAESTA TAGHHA

R-REĠINA ELIŻABETTA II

AKKUMPANJATA MILL-

ALTEZZA RJALI TIEGHU L-PRINĊEP

PHILIP DUKA TA' EDINBURGH

GHAMLET ŻJARA

F'DAN IL-KATIDRAL DEDIKAT LIT-

TLUGH TA' MARIJA FIS-SEMA

U DARET

MA' DIN IĊ-ĊITTADELLA ANTIKA

TA' GHAWDEX

30 TA' MEJJU, 1992

FRANCIS CARUANA LTD

***WE BUILD
YOUR HOUSE***

Outlets

Buiding Materials:

73, Republic Street Victoria

Tel: 556243

*(Paints, Tools, Electrical and
Plumbing Accessories etc)*

Bubbles:

Fortunato Mizzi Street, Victoria.

Tel: 552413

(Bathrooms, Tiles and Fittings)

Timber: Taflija Road, Victoria

Tel: 552993

*(Plywood, Chipboards, MDF, and
Solid Limber)*

Il-Kwadru ta' L-AHHAR ĊENA ta' Giuseppe d'Arena (1703)

Xoghol ta' Konservazzjoni u Restawr

minn
Godwin Cutajar
Restawratur

IL-KWADRU juri lil Ġesu' ma' l-Appostli waqt l-Ahhar Ċena. Il-kwadru tpitter fuq xkora li, minn dak li jidher fil-wiċċ, hi maghmula minn hames biċċiet mehjutin flimkien. Dan is-support hu ta' hxuna medja u b'nisġa kemmxajn maghluqa. Il-kwadru hu 323.6 cm gholi u 216.6 cm wiesa'. Ghal kwadru daqshekk kbir, is-support hu forsi xi ftit dgħajjef.

Fuq din l-ixkora inghata strat, imsejjah *preparatorju*. Dan biex l-ixkora tkun tista' tilqa' ahjar iż-żebgħa fuqha. Fil-każ tagħna, dan l-istrat hu ta' hxuna medja, u ta' lewn kannella ċar, haġa komuni hafna fit-teknika pittorika ta' dak iż-żmien.

Iż-żebgħa li biha tpitter il-kwadru hi, milli jidher, dik taż-żejt. Il-hxuna taż-żebgħa tvarja minn medja għal hoxna, l-aktar fil-partijiet ċari fejn l-aktar jaqa' dawl.

Stat ta' Konservazzjoni

L-istat strutturali tal-kwadru ma kienx hażin. It-tilar robust għadu f'saħħtu u l-funzjoni tiegħu, li jgħorr il-pittura, għadu jaqdiha sewwa.

L-ixkora originali wkoll għadha fi stat tajjeb ta' konservazzjoni. Dan, grazzi wkoll, għall-fatt illi l-kwadru f'intervent preċedenti ta' konservazzjoni kien ġie mwahhal fuq xkora għdida, li tat tensjoni u saħħa meħtieġa lill-ixkora originali.

Għajr għal xi żoni żgħar ta' żebgħa li kienu jiċċaqalqu jew waqgħu ġa, l-istat strutturali taż-żebgħa u l-preparazzjoni hu generalment tajjeb.

Iż-żebgħa turi krettaturi forma ta' skudella miftuħa hafna, filwaqt li l-parti ta' fuq tal-kwadru turi qsim vertikali, li forsi ġie minn xi moviment ta' l-ixkora originali, meta kienet qed titwahhal l-ixkora l-għdida magħha f'intervent preċedenti ta' konservazzjoni.

Problemi estetici tal-kwadru kienu jikkonsistu fil-preżenza ta' varniċ qadim li kien sfar hafna, taqtir ta' xema', u rtokki qodma minn restawr preċedenti: dan kollu kien qiegħed parzjalment jostor dak li hu awtentiku fil-kwadru.

Interventi Preċedenti

Il-kwadru kien ġie mwahhal fuq xkora hoxna u robusta b'nisġa maghluqa, maghmula minn żewġ xkejjer mehjuta flimkien.

F'xi partijiet, iż-żebgħa kienet waqgħet, u l-kwadru kien ġie stukkat. Fuq dan il-kwadru kien hemm żewġ tipi ta' stokk, wieħed ta' lewn abjad u iehor ta' lewn aħdar żebbuġa. Dan jista' jindika li l-kwadru kellu nterventi ta' konservazzjoni u restawr f'żewġ okkażjonijiet differenti.

Fuq it-tila, in-naha ta' wara, hemm mik-tub bil-lapes *Restaurato 1930*.

da Luigi

Bar & Restaurant

**The Place for Genuine Food at Reasonable
Prices in a Relaxing Atmosphere.**

718 Valley Road, Marsalforn, Tel: 555856, 563633

Fully Air-conditioned

*We accept Bookings for Private Parties such as Engagements, Christenings,
Confirmations, etc. for both Lunch and Dinner*

HEALTH & BEAUTY FITNESS CENTRE

8, Maingate Street, Victoria, VCT 103, Gozo
Tigrija Palazz, Level 4,
Republic Street, Victoria, VCT 103, Gozo
Tel: 553898, 559323. Fax: 563366

Intervent ta' Konservazzjoni u Restawr

Fil-parti strutturali, it-tilar u l-ixkora l-għdida li kien twahhal fuqhom il-kwadru thallew, għax kienu għadhom jaqdu tajjeb il-funzjoni tagħhom.

Thallew ukoll il-krettaturi msemmija qabel, mhux biss għax ma jtellfux mil-leitura ġenerali ta' din l-opra ta' l-arti, iżda wkoll għax huma xhieda tal-mogħdija taż-żmien minn fuq dan il-kwadru.

Xi rqajja' żgħar ta' żebgħa li kienu ser jaqgu għew imwahnha tajjeb.

Wara, dan il-kwadru tfarfar biex tneħħa t-trab mill-wiċċ. Inbdiet it-tnejn tal-varniċ u elementi oħra estraneji għall-materja oriġinali tal-kwadru. Dan sar b'mezzi kimiċi u mekkaniċi.

Xi rqajja' żgħar ta' żebgħa nieqsa għew mimlija bl-istokk u wara sar l-irtokk. Fejn l-aktar li kien jagħti fil-ghajn, b'ixx superfiċjali fiż-żebgħa għe rtukkat ukoll biex hekk il-leitura ta' dan il-kwadru tkun aktar magħquda.

Prosit lill-Kapitlu Katidrali u lill-Arċipriet Mons. Joe Vella Gauci għall-inizjattiva li jirrestawraw dan il-kwadru, inizjattiva ambizzjuża ta' siwi reliġjuż u kulturali.

Profil qasir dwar ir-Restawratur

Godwin Cutajar studja l-konservazzjoni u r-restawr fl-iskola Restauro Roma, dak iż-żmien immexxija minn Dott. Colalucci, kap restawratur tal-Kappella Sistina, u fl-Istituto Centrale del Restauro, f'Roma.

Fi ftit aktar minn hames snin, temm b'suċċess fost l-oħrajn, żewġ korsijiet fil-qasam tal-konservazzjoni u r-restawr ta' l-opri ta' l-arti. Barra t-teorija, il-korsijiet kienu jinkludu xogħol prattiku fuq pittura, fost dawn l-affreski ta' Masolino u Masaccio go San Clementi f' Ruma, u dawk ta' Giotto fil-kappella ta' l-Iskrovenji go Padova.

Wessa' l-istudji tiegħu billi attenda evening classes fid-disinn, u visti frekwenti fl-laboratorji ta' konservazzjoni u restawr,

Godwin Cutajar waqt ir-restawr ta' l-Aħħar Ċena.

fosthom dak tan-National Gallery ta' Londra.

Għamel wkoll sitt xhur kors fil-konservazzjoni u r-restawr tal-ġebba, u waqt it-taħriġ prattiku hadem fuq l-Arco di Costantino u l-Panteon.

Lura pajjiżu, Godwin hadem l-iktir fuq pittura, kemm minn kollezzjonijiet privati, kif ukoll go knejjes.

BAP

**BRONZSONS
AUTO PARTS LTD.**

28/112 Brared Street,
Birkirkara BKR 05.
Tel: 442119, 442212
Fax: 441921

BONDING OF ALL KINDS OF
BRAKE SHOES FOR MOTOR
VEHICLES, FORK LIFTS,
TRAILERS AND
INDUSTRIAL MACHINES

Santa Marija f'ghajdut il-Maltin u l-Ghawdxin

minn
Victor J. Galca

SANTA MARIJA — il-patrana speċjali ta' Malta u Ghawdex — tissemma ukoll mod speċjali fil-qwiel u fil-folklor Malti.

Il-farfett ta' Santa Marija (*Papilio Machdon*) Il-farfett li f'xi nhawi tar-Rabat bhal ngħidu ahna Ghajn Qatet isibuh bhala l-farfett ta' Santa Marija, l-entomologi, jgħid li l-istudju ta' l-insetti jsejnhu l-farfett tal-fejgel jew tal-bużbież billi jbid fuq dawn iż-żewġ hxejjex f'art miksija blat bhall-qraten u x-xagħri. Ix-xjenziati jsibuh bl-isem ta' *Papilio Machdon*.

Billi dan hu l-akbar farfett ta' pajjiżna għax ilahhaq minn tlieta sa erba' centimeri, hu l-farfett li l-iktar dabbar ismijiet kemm mill-kbar u kemm miż-żgħar. Barra ta' Santa Marija r-Rabat isejnhu wkoll il-farfett tar-rummien. Hekk ukoll isibuh ix-Xagħra, in-Nadur u l-Munxar. L-Għarb hemm min jgħid li hu ta' San Mikiel, il-qaddis marbut mar-rummien filwaqt li oħrajn isejnhu tax-xemx kif ukoll tal-pinna li għandu f'art gwenhahj. Ta' Kercem u Santa Luċija, xi nhawi tar-Rabat kif ukoll tax-Xewkija jafuh bhala l-farfett ta' San Gwann. Imma x-Xewkija hemm min jgħidli l-farfett tar-Regina u San Lawrenz u Ta' Sannat il-farfett tal-lira forsi għax dari fuq il-lira tad-deheb kien ikun hemm wiċċ ir-Regina Vittorja ta' l-Ingilterra. Fl-ahharnett San Lawrenz qaluli li hemm min isibu tas-Safar u saħansitra ta' l-Awstralja. Dan nahseb xogħol l-emigranti li tawna wkoll l-iskalora ta' l-Awstralja li hi l-Kittien. L-Għasri jgħidulu

l-farfett tal-korpus, il-festa tagħhom li taħbat matul ix-xahar ta' San Gwann.

It-tfal imbagħad li dari l-friefet kienu jonsbulhom bi xbieki żgħar biex jagħmlu bhall-kbar li kienu jonsbu għall-ghasafar, lill-friefet kienu jsibuhom b'ismijiet ta' ghasafar jew tajr skond id-daqs u l-lewn. Ir-Rabat, it-tfal il-farfett ta' Santa Marija kienu jafuh bhala dund-jan jew taz-Żebbug, li hu l-ikbar għasfur ta' l-ghana li jonsbu għalih il-kbar. Ta' Sannat kienu jgħidulu tad-dundjana. It-tfal taz-Żebbug jgħidulu ċ-Ċawla u tax-Xagħra l-papru jew il-papra, filwaqt li tal-Qala semmewh il-qroqqa. Tan-Nadur tawh isem l-akbar għasfur li jpassi minn fuqna l-ajkla.

Mhux biss il-farfett ta' Santa Marija jolqot l-ghajn imhabba d-daqs u l-ilwien tiegħu imma d-dudu tiegħu li nsibuh fuq il-bużbież u l-fejgel fih daqqa t'ghajn ġmliha. Jiehu lewn il-pjanti li jikber fuqhom jgħid li l-ahdar ċar. Ikollu ċrieki suwed b'tiekek mil-lewn il-laringa. Rasu tkun safra bi strixxi suwed. Ir-riha qawwiya li għandhom iż-żewġ xtieli li jitrabba' fuqhom id-dudu jagħmel użu minnha billi jahżinha f'zewġt iqrin li jkollu frasu. Dawn johroghom malli jersaq lejha xi hadd li bir-riha taqsa tant qawwiya dak li jkun ikollu jwarrab u jhallih għal xogħlu.

Bhalma għidna l-farfett ta' Santa Marija jgħidulu wkoll ta' San Gwann u ta' San Mikiel. Jien nahseb li jgħidulu hekk għax jidher habta tal-festa tagħhom. Naraw għaliex. L-ahhar bajd li jbid il-farfett qabel l-ajru jaqleb għax-xitwa jofqos u jsir dudu u jagħmel il-fosdqa, imma l-farfett ma johroġx mill-fosdqa qabel ma tghaddi l-kesha tax-xitwa għal nofs Frar. Fir-Rebbiegha, fis-Sajf u sal-bidu tal-Harifa jilhqas sa tlett ibtan oħra. In-nies tarah jittajjar

LIL SHABI TAL-MALL li fosthom qattajt l-ahhar xhur tas-servizz tiegħi fl-1994 u tghallimt minn għandhom hafna minn dak li qed nikteb hawn.

*SPECIAL REDUCED
PRICES ON*

TOYOTA & PEUGEOT

PARDI ENTERPRISE LTD.

Fortunato Mizzi Str., Victoria

Tel: 556678, 553715.

Jekk il-**Kont Kurrenti** tieghek
mhux itik

**3% fis-sena
imghax**

jew

Jekk il-**Kont Savings** tieghek
mhux itik

**3.5% fis-sena
imghax**

Asal wasla sal-

BANK LTD

Ferghat: 17/18 Triq ir-Repubblika, Valletta VLT 04 Tel: 25 01 64 Fax: 23 03 03

275 Triq San Pawl, Valletta VLT 07 Tel: 24 75 47 Fax: 23 86 98

24 Pjazza Sant'Anna, Floriana, VLT 16, Tel: 22 66 44 Fax: 22 62 02

10 Triq Putirjal, Rabat, Ghawdex, VCT 103 Tel: 56 35 12 Fax: 56 92 00

GALIA GENERAL SERVICES LTD.
AUTO SALES

Mgarr Road, Xewkija Tel: 561122

NEW

wara li kull boton johroġ mill-fosdqa u tagħtih l-isem tal-qaddis taz-żmien li tarah matul il-madwar ghoxrin gurnata li jdm haj.

B'xorti tajba l-farfett ta' Santa Marija jbid fuq żewġ ixtieli li jikbru fuq il-blat bhal ngħidu ahna ta' Ċenċ. Il-bużbież jikber ukoll fl-isinda abbandunati, fir-raba' ġmieni u fil-widien. L-isinda huma dawk l-ghelieqi nizlin wahda taht l-ohra minn taht is-sies tal-muntanji tagħna sa ma jilhq u l-wied. Sined jingħażel minn iehor b'hajt minn fuq għal isfel. L-abbandun tar-raba' tafla tal-faldi tal-muntanji u tar-ragħa bil-mogħoż fil-widien imur favur dal-farfett għax jithalla bi kwietu għall-inqas fuq il-bużbież. Fejġel ma naħsibx li fadal wiq, għalkemm għadek issib min iżommu għal meta jkollu xi tbeġila jew tagħtina bħalma kien iżommu, Alla jahfirlu missieri. Il-bexx qattiel bl-insetticiċidi ma jmissx la lill-bużbież u l-anqas lill-fejġel. Għalhekk il-farfett ta' Santa Marija għandu ċans sabih li jarah min jiġi warajna.

Il-Farfett ta' Santa Marija (Vanessa Atalanta)
L-entomolgi lil dal-farfett isibuh bħala *farfett tal-hurrieq*, il-haxixa li jbid fuqha jew *vanessa* mill-isem xjentifiku tiegħu Vanessa Atalanta. Wara l-farfett tal-fejġel jew tal-bużbież, il-farfett tal-hurrieq l-iktar li hu magħruf fostna l-Għawdxin u għalhekk għandu bosta ismijiet għalkemm mhux daqsu.

Għalhekk filwaqt li r-Rabat u ta' Kerċem lill-farfett *tal-hurrieq* isejhulu ta' *Santa Marija*, ma nistagħbux li ta' Sannat nsibuh bħala *l-farfett ta' Santa Margerita*. Hekk ukoll jafuh tal-Munxar li m'ilhomx snin kbar li nqatghu mill-parroċċa ta' Sannat. Ta' Kerċem hekk ukoll min isejhulu *l-farfett ta' San Gwann* jew *tal-Harrub*, barra kif ga semmejna l-farfett ta' Santa Marija. Imħabba l-lewn tiegħu iswed bellusi n-Nadurin jgħidulu *l-farfett tal-bellus* jew kif isejhulu x-Xagħra u r-Rabat ukoll *il-farfett bellusi*.

It-tfal, li kif għidna jagħtu ismijiet ta' għasafar lill-friefet, lill-farfett ta' Santa Marija hawn ir-Rabat isejhulu *l-gardell*, għasfur li għandu l-istess kuluri tal-farfett. Tant jixbah lill-gardell il-farfett ta' Santa Marija li qaluli li fi żmien il-passa ta' l-ghasafar ta' l-ghana kien

hemm wiehed li qaleb fuq il-farfett li dahal jittajjar fuq il-mansab għax hasbu gardell tassew. It-tfal ta' Santa Lucija jsibuh bħala l-gallozz. Ta' min jgħid li fost il-glalez hemm il-gallozz l-iswed. Dal-gallozz għandu l-faċċol ahmar, jiġifieri strixxa li minn fuq munqaru titla' għal fuq rasu, bħalma l-gardell għandu l-maskra hamra. Mela l-gallozz ukoll jixbah lill-farfett ta' Santa Marija.

B'xorti tajba dal-farfett jbid fuq il-hurrieq (*Urtica urens*) u fuq ix-xeħt ir-riħ (*Parietaria officinale*) li ahna l-Għawdxin nsibuh bħala haxix ir-riħ. Dawn iż-żewġ hxejġej jinfatu kullimkien u billi ma jiswew għalxejn għax il-bniedem u l-bhejġem ma jikluhomx il-qilla tal-bexx qerried ma tilhaqhomx bħalma tilhaq lill-farfett tal-Kromb.

Kontra l-farfett tal-Kromb li jbid il-bajd tagħqida taht il-weraq tal-ġdur, kaboċċi u pastard, il-farfett ta' Santa Marija jbid bajda wahda taht il-weraq tal-hurrieq jew tal-haxix ir-riħ. Malli jofqos iħit il-weraq bil-harir li johroġ mid-dudu u jidhol go fiha biex jistabba mill-ghedewwa. Il-fosdqa tiddendel taht il-weraq biex hadd ma jsibha u jeqridha matul il-hmistax li l-farfett irid biex jitrabba fiha.

Bħalma jixhdu l-ismijiet għall-qaddisin il-farfett ta' Santa Marija jagħmel xi tliet ibtan matul is-sena. Ta' min jgħid li filwaqt li l-hurrieq jikber fix-xhur tax-xita, il-haxix ir-riħ li jikber għad-dell tal-hitan jew tas-sigār insibuh is-sena kollha. Għalhekk id-dudu dejjem isib fuqieħ jitrabba. Il-farfett ta' Santa Marija kultant jaqta' passa u għalhekk jiżghed kullimkien sa jgħaddi għal band'ohra.

Fl-ahharnett xtaqt nitkellem fuq id-dehra ta' dal-farfett li tant jolqot l-ghajn. Dal-farfett u siehbu, il-farfett ta' San Martin (*Cynthia Cardui*) huma tal-familja tan-Ninfalidi, il-friefet li għandhom l-isbah kuluri. Billi l-farfett iħobb isorġi bi gwenhahj miftuha dawn il-kuluri iktar jispikkaw. Għalkemm għisnu u gwenhahj huma suwed bellusin, għandu strixxa mil-lewn il-laringa fl-ahmar minn fuq għal isfel f'nofs il-ġwiehahj ta' quddiem kif ukoll bordura ta' l-istess lewn fil-ġwienah ta' taht bid-dbar suwed. Taht it-truf ta' gewwa tal-ġwienah t'isfel għandu wkoll żewġ dbabar żoroq. Bordura kahlanija nsibuh wkoll fil-

ikompli paġna 57

Palazzo Margherita

Bar & Restaurant

Dun Luqa Street, Sannat, Gozo.
Tel: 555737/562807 Fax: 562808

Naccettaw ordnijiet ghal kull xorta ta' okkazjonijiet f'ambjent sabih, catering genwina u prezzijiet ragjonevoli:

*** Tigijiet**

*** Maghmudijiet**

*** Ikliet**

*** Parties**

Palazzo Margherita joffri ukoll

"Sunday Family Lunch"

Price: Lm3.85 (VAT incl.)

Fejn tiekol kemm trid minn "Hot Buffet"

Palazzo Margherita jaccetta wkoll kull tip ta' *Outside Catering*

*** Tigijiet**

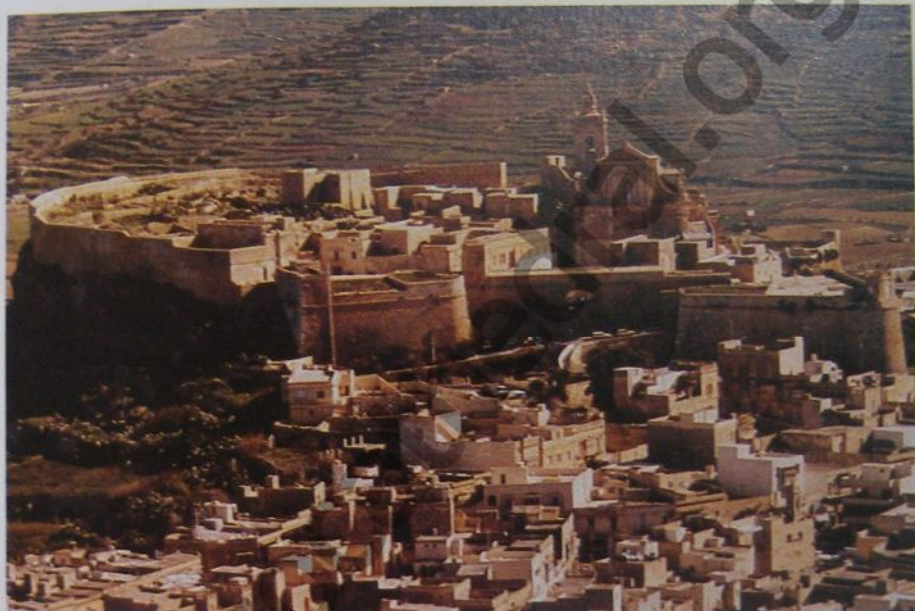
*** Parties**

*** Gateau**

Ghal full booking cempel 555737 / 557898

CITADEL VIDEO COMMUNICATIONS

Stills & Video Photography

The best caterers for sights & sounds of Gozo.

*The only Gozo based facility catering for
domestic and professional
VHS, Super VHS & Hi 8 Video*

*As well as broadcast
U. Matic High Band SP and
Beta SP format video.*

'Daisy' By the Bastion Road, Victoria, Gozo. Tel: 551936

EXTENSIVE DISPLAY OF **1ST CLASS** DOMESTIC APPLIANCES

Covering a Selection of

Fridges • Freezers • Fridgefreezers
Dehumidifiers • Cookers • Hobs
Microwaves • Washing machines
Washer dryers • Tumble dryers
amongst others...

FROM

Hotpoint

 ARISTON

Represented in Gozo by:

CARUANA & CINI

COMPANY LIMITED
IMPORTERS
WHOLESALEERS
COMMISSION AGENTS

CARUANA & CINI - 40/41 Capuchins' Str. Victoria Gozo
Tel: 551918, 564431, 564432

5
year
guarantee

IL-PUSSESS TA' MONS. JOE VELLA-GAUCI BĦALA ARĊIPRIET TAL-KATIDRAL 26 ta' Mejju 1996

*"Nixtieq li l-programm tal-pussess
tiegħi jiġi mfassal fuq linji Pastoral"*

Mons Arċipriet Joe Vella-Gauci

Dawn kienu l-kelmiet ta' introduzzjoni li hargu minn fomm l-Arċipriet il-ġdid tal-parroċċa tal-Katidral, dak inhar li nhatar il-Kumitat Organizzattiv sabiex jikkordinina l-programm tal-pussess.

U tabilhaqq hekk sar għax il-programm kien l-iktar jinkorpora fih attivitajiet pas-torali li jilhqu kull settur u kategorija fi hdan il-parroċċa. Dawn l-attivitajiet li kienu mifruxa fuq medda ta' hmistax-il jum kienu jinkludu fihom il-Ġimgħa Ewkaristiko-Liturġika u bdew is-Sibt, 11 ta' Mejju, u ntemmu f'jum il-pussess, il-Hadd, 26 ta' Mejju.

Il-ftuh uffiċjali ta' dawn il-festi sar billi nharget min-niċċa l-istatwa ta' Santa Mar-tija, fost il-kant ta' l-innijiet marjani, attiv-ità li ntlagħhet tajjeb hafna mill-parruċċani u li qajmet l-istess entużjażmu u briju ta' matul il-jiem tal-festa.

*Quddiesa għat-tfal kollha li jattendu
ċ-Ċentri tad-Duttrina fir-Rabat*

Il-vestizzjoni ta' l-abbatini l-ġodda

Nixtiequ hawnhekk li naghtu harsa lura u ngeddu dawn il-memoriji sbieh li kkonċernaw lil kull kategorija.

Is-Sehem tal-Parroċċa

Il-kontribut ewlieni fl-organizzazzjoni ta' dawn l-attivitajiet kien dovut prinċipalment lill-parroċċa. Hadet hsieb il-Knisja Katidrali li tkun tassew ip-preparata sabiex tilqa' lis-sittax-il ragħaj tagħha. Fil-fatt il-maġġoranza ta' l-attivitajiet organizzati għad-diversi kategoriji saru fil-Knisja Katidrali.

L-abbatini kollha tal-Parroċċa

Tfal

Saret il-vestizzjoni ta' 16-il abbati ġdid tal-parroċċa minn Mons Arċipriet. Inghatat tifikira ta' l-okkażjoni lil kull abbati kemm dawk il-ġodda kif ukoll lil ta' qabel. Attività interessanti, kienet li t-tfal kollha li jattendu ċ-ċentri tad-duttrina fir-Rabat ġew mistiedna sabiex jiehdu sehem f'quddiesa għalihom fil-Katidral. Għal din l-attività attendew madwar 300 tifel u tifla miż-żewġ parroċċi tar-Rabat. Inghata riratt ta' Santa Marija u kuruna tar-Rużarju lil kull min-attenda. L-Arċipriet żar ukoll il-kumpless Ninu Cremona, is-sekondarja tal-bniet Agius de Soldanis, l-iskola Primarja tal-Belt Victoria u l-annex tagħha. Hemmhekk huwa qaddes u kellu laqgħat ma' l-iżtudenti u ma' għalliema.

Iż-żgħażaġh

Laqgħa mal-parruċċani anzjani fiċ-Ċentru Parrokkjali

Żgħażaġh

Għall-attività taż-żgħażaġh ġie mistieden il-moviment Era Ġdida minn Malta sabiex janima l-quddiesa taż-Żgħażaġh. Wara saret attività soċjali għalihom fil-Brookies Restaurant. Kienu ż-żgħażaġh stess li hadu hsieb sabiex jorganizzaw din l-attività tagħhom.

Anzjani

L-Arċipriet żar il-130 anzjan rikoverti fl-Isptar Ġenerali ta' Ghawdex u fit-tliet kliniċi privati tar-Rabat. Kull anzjan ingħata hamper u ritratt ta' Santa Marija. Barra minnhekk saret quddiesa għall-anzjani kollha tal-parroċċa fiċ-Ċentru Parrokkjali, fejn l-Arċipriet amministralhom is-sagrament tal-Grizma tal-Morda u wara saret laqgħa soċjali għalihom fl-istess lokal. L-anzjani apprezzawha ferm din iż-żjara li l-Arċipriet il-ġdid għamlilhom u kellmuh personalment.

Għaqdiet Reliġjużi

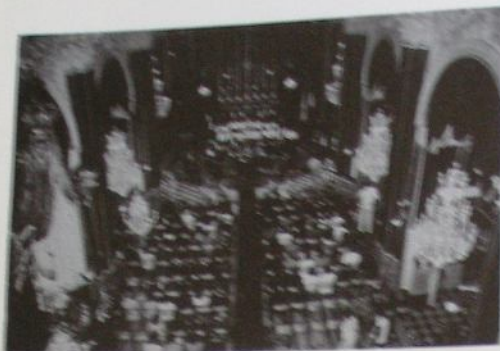
L-għaqdiet reliġjużi ġew mistiedna sabiex jiehdu sehem f'konċelebrazzjoni mmexxija minn Fr Stanley Tomlin MSSP. Tista' tgħid li kull komunità bagħtet ir-rappreżentanza tagħha fil-waqt li l-kant waqt il-quddiesa tmexxa mill-Kor tas-Sorijiet Dumnikani.

Żjara lill-anzjani fil-kliniċi privati u fl-Isptar Ġenerali ta' Ghawdex

L-Għaqdiet reliġjużi miġbura fil-Knisja Katidrali

Akkademja ad unur ta' l-Ancipriet il-gdid

*Gied il-Parroċċa mgħa' lis-Sinjur
Dwarbu Grech u Anton Farrugia*

*Qaddiesa bis-sehem tal-
Kunsilli Presbiterali u Parrokkjali*

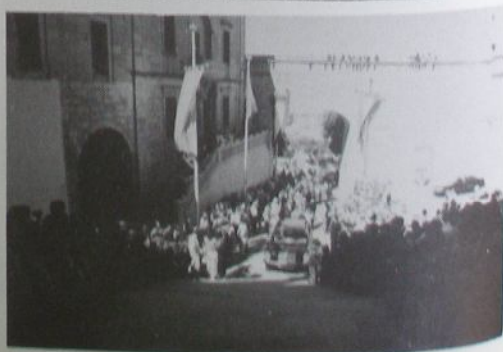
*Programm Mużikali mill-Banda Cittadina
Leone li Pjanja Indipendenza*

Personalitajiet Distinti li kienu preżenti għal dawn l-attivitajiet speċjali

MILL-ALBUM TAL-PUSSES

Akkademja

Il-parroċċa haċet hsieb li torganizza akkademja b'xogħlijiet mużikali mill-Arkivja tal-Katidral, bis-sehem tal-Chorus Ecclesiae Cathedralis u orkestra. F'din l-akkademja sara diskorsi minn Rev. Dr. Joseph Bezzina, minn Monsinjur Arcidjaku Giovanni Bosco Gauci u mill-ET Mons Nikol Ġ. Cauchi, Isqof ta' Għawdex. Għal din l-akkademja attendew diversi personalitajiet distinti fosthom l-Onorevoli Dr. Eddie Fenech Adami, Prim Ministru ta' Malta, Dr. Alfred Sant, Kap ta' l-Oppożizzjoni, Anton Tabone, Ministru għal Għawdex, u Giovanna Debono, Segretarja Parlamentari għall-Familja.

Opri Godda

Għal din l-okkażjoni sar ir-restawr tal-inkwatu ta' L-Aħħar Ċena, wieħed mill-aħjar xogħlijiet ta' Giuseppe d'Arena li tqiegħed f'pożi f'Settembru 1703. Din il-pittura għet restawrata minn Godwin Cutajar. Dak inhar ta' l-akkademja għet imbierka wkoll il-koppletta l-għdida li tirrappreżenta l-ghoti ta' l-Istwarwa devota ta' Santa Marija mis-Socjetà Filarmonika Leone lill-Knisja Katidrali. Dawn l-opri l-godda sara bil-kontribuzzjoni tal-Kapitlu tal-Katidral, tal-parroċċa u ta' diversi benefatturi.

Il-Chorus Ecclesiae Cathedralis
Il-Kor tal-parroċċa, il-Chorus Ecclesiae

Cathedralis, taht id-direzzjoni tas-Surmast Colin Attard FLCM, hadem verament bis-sihh sabieħ seta' jilħaq ċertu livell u kif kitbet Gillian Bartolo fl-artiklu tagħha tal-*Malta Independent* tal-Ħadd, 16 ta' Ġunju, 1996, "... the choir sang beautifully accompanied by a very good orchestra." Il-kor ha sehem kważi fil-funzjonijiet kollha, fl-akkademja u fil-konċelebrazzjoni Pontifikali fejn giet esegwita l-quddiesa Papa Ġwanni XXIII.

Ġieħ il-Parroċċa tal-Katidral

Il-Parroċċa hasset id-dmir, li ta' kull sena tonora żewġ persuni li jkunu taw il-kontribut tagħhom għal ġid kemm tal-Parroċċa kif ukoll tas-Soċjetà billi tagħtihom il-medalja *Ġieħ il-Parroċċa tal-Katidral*. Din iċ-ċerimonja saret għall-ewwel darba dakinhar li l-banda ċittadina Leone żammet il-programm mużikali fi Pjazza Indipendenza. Dawn l-onorifiċenzi nġataw lis-Sinjuri Dwardu Grech u Anton Farrugia mill-Onor Anton Tabone, Ministru għal Ghawdex.

Is-Sehem tas-Soċjetà Filarmonika Leone

Meta wieħed iſemmi lill-Parroċċa tal-Katidral ma jistax ma jsemmix is-Soċjetà Filarmonika Leone li dejjem lesti li jimxu id f'id għall-ġid taż-żewġ entitajiet u hawnhekk jiġu f'moħħi l-preċiżi kelmiet li qal l-Arċipriet preżenti dak inhar ta' l-Għid

l-Kbir meta sar il-ftehim bejn il-Parroċċa u s-Socjetà: *Bl-istess mod li ahna nappart-jenu għall-Parroċċa, bl-istess mod nappart-jenu għas-Socjetà.* U s-Socjetà wriet bis-shih kemm tabilhaqq tappartjeni għall-parroċċa, għax hadmet u tat is-sehem tagħha biex tara li l-attivitajiet kollha tal-pussess jilhq u l-għan ewlieni tagħhom u jkunu mhux biss ta' suċċess imma jhallu l-frott mixtieq. Fil-fatt is-Socjetà Filarmonika Leone hadet hsieb l-attivitajiet kollha esterni: organizzat marċ li ta bidu għal dawn il-festi, pranzu f'Palazzo Margherita b'unur ta' l-istess Arcipriet u ttella' kuncert muzikali mill-Banda Cittadina Leone fi Pjazza Indipendenza. Barra minnhekk hadet hsieb l-armar fit-toroq u offriet is-sala tagħha sabieħ ikun jista' jsir ir-riċeviment dak inhar tal-pussess. F'jum il-pussess, jiġifieri l-Hadd, 26 ta' Mejju, il-banda cittadina Leone akkumpanjat lill-Arcipriet il-gdid mid-dar tiegħu sal-Katidral.

Jum il-Pussess

L-attivitajiet tal-pussess laħqu l-qofol tagħhom nhar il-Hadd, 26 ta' Mejju f'Konċelebrazzjoni Pontifikali mmexxija mill-E.T. Mons Nikol G. Cauchi, Isqof ta' Ghawdex. Matulha Mons Joe Vella-Gauci, is-sittax-il Arcipriet, tal-Knisja Matriċi, Kollegġjata, u Katidrali, u omm il-Knejjes ta' Ghawdex, inghata l-pussess ta' Arcipriet. Partijiet simboliċi tal-funzjoni kienu l-ftuh tat-tabernaklu, il-ftuh tal-

attisteru, id-dhul fil-konfessjonarju u d-

daqq tal-qanpiena l-kbira li habbret li l-Arċipriet il-ġdid kien inhatar. Wara sar riċeviment fit-Teatru Aurora, fejn il-mistiednin distinti ntlaqghu fis-sala tal-kumitat sabiex jiffirmaw il-ktieb tal-viżitaturi. Waqt ir-riċeviment ha sehem il-grupp *Spectrum*.

Iċ-ċelebrazzjonijiet intemmu, però dan ifisser bidu ta' hidma ġdida b'riżq il-komunità Parrokkjali tal-Katidral, kif esprima tajjeb hafna il-poeta John Cremona fl-indirizz ta' merhba:

*"Habbat kull bieb, f'kull dar ghandek parroċċa
Idhol b'messaġġ ta' sliem, ta' mhabba u ferh.
Wassal il-bxara t-tajba lill-imnikta,
Nissel fil-qlub tamiet ta' paċi u serh."*

Ideal Standard

The Finest Bathrooms in the World

Ideal Standard have always lived up to their name, maintaining a standard of excellence producing comfortable, durable, practical and beautiful bathrooms. Exquisite craftsmanship combined with technical precision and over 100 years of experience have put Ideal Standard bathrooms in a class of their own, making them not only the finest, but the largest bathroom manufacturers in the world.

Represented in Gozo by:

CARUANA & CINI
COMPANY LIMITED

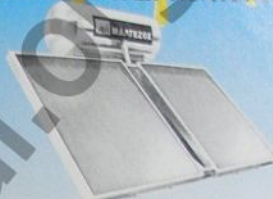
IMPORTERS
WHOLESALE
COMMISSION AGENTS

CARUANA & CINI - 40/41 Capuchins' Str. Victoria Gozo - Tel: 551918, 564431, 564432

USE SOLAR ENERGY

MALTEZOS

CONVENTIONAL TYPE
SOLAR WATER HEATERS

Maltezos the world's largest manufacturers of solar water heaters presents **Maltezos Solar Water Heaters** with the following specifications:

- 1) Stainless inside and outer boiler A.I.S.I 31 thickness 1,5mm.
- 2) Stainless steel heat exchanger A.I.S.I 316L thickness 1,5mm.
- 3) Closed loop system
- 4) 70 mm Polyurethane boiler insulation
- 5) Non corrosive emergency electric heating element
- 6) 4 sq. metre solar panels.
- 7) 5 Year Guarantee

ALPHA

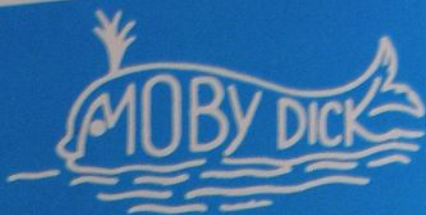
INTEGRATED SYSTEM
SOLAR WATER HEATERS

Sole solar systems, manufacturers of the unique **ALPHA Integrated Solar Water Heaters** offer their range with the following specifications:

- 1) Integrated boiler & solar panels
- 2) ABS casing on the exterior
- 3) 3mm thick galvanized steel (Industrial type) inner tank
- 4) 30-50mm foamed polyurethane insulation.
- 5) Emergency back-up heating
- 6) Compact size - can fit anywhere
- 7) Easy installation
- 8) 5 Year Guarantee

Gozo Agent: **CARUANA & CINI**
40/41 Capuchins' Str. Victoria Gozo
Tel: 551918, 564431, 564432

Three Restaurants in One
Ground Floor

A La Carte & Pizzeria

Air Conditioned or Al Fresco

Third Floor

Chinese Restaurant

Balcony Al Fresco

Roof Garden Restaurant

Typical Maltese Cooking

Emmanuel Delicata
Wines available
in all Restaurants

Lifts available to all Floors

We also cater for private functions

4, Marina, Xlendi Bay, Xlendi VCT 115, Gozo. Tel: 561518 - Tel/Fax: 559632

gwiensah ta' fuq. Barra minn dan il-lewn iswed tal-gwiensah insibuh imżewwaq bi dhabar bojod. Tohroq wehida mela l-ghajta: Kemm hu sabih dan il-farfett ta' Santa Marija!

Il-Werzieq

Skond Patri Magri il-qawl jghid li meta tisma' jghajjat il-werzieq tista' tmur għall-gheneb win-tiniet. Għallhekk hawn ir-Rabat jghidu li l-werzieq isajjar l-gheneb. Missieri kien jghid li l-werzieq isajjar it-tin filwaqt li oħrajn jghidu li l-werzieq isajjar il-bajtar. Dan kollu frott li naraw il-mall waqt il-wirja ta' Santa Marija. Ma nistagħbux għallhekk li min jsajru norbuh ukoll ma' Santa Marija.

Il-werzieq jiffaċċa matul il-klami ta' Lulju u jibqa' għaddej jagħziel matul Awissu u anke wara. Ikun fl-aqwa tiegħu fil-klajjem tax-Xahar tal-Karmu u l-granet ta' Santa Marija. Il-werzieq ma jagħzielx biex isajjar il-frott imma biex jgħbed lill-mara u jzommha hdejh. Jibdw mit-tbexbix u jibqgħu sejr in sa wara nżul ix-xemx. Il-hoss li jagħmel il-werzieq hu l-aqwa wiehed fost l-insetti kollha.

Kurjuż mnejn ikun gejj dak l-ghagħha kollu. Il-werzieq taht qaddu jigifieri fejn għandu s-sitt saqajn u qabel tibda z-zaqq għandu żewġ tmabar mghottija b'rita. Muskoli qawwiya għagħlu dir-rita tivvibra b'velocita ta' 120 sa 400 kull sekonda tant li ahna nhossuh gejj il-hin kollu. Dawn il-vibrazzjonijiet jidwu fiz-żewġ tmabar u l-hoss tagħhom jinstamr' sa nofs kilometru bogħod.

Kurjuż wkoll għaliex it-turisti Ingliżi jieqfu mistagħġba meta jismgħuh. Minn xi 1500 speċi ta' werzieq li hawn fil-pajjiżi shan, tmax biss insibuhom fl-Ewropa li minn dawn l-Ingilterra suppost hemm wiehed biss in-naħa t'isfel fil-Bosk il-Gdid. Għidt suppost għax rari tisma' hossu. Minn hawn gejj l-interess tat-turisti fil-werzieq tagħna għaddej jagħziel bla heda taht il-qilla tax-xemx t'Awissu.

Mnejn jiġi l-werzieq u fejn imur? Il-werzieq taht fix-xquq taz-zkuk tas-sigar. Malli jofqsu jnżlu jiġru fl-art u jibqgħu neżlin sa ma jsibu l-gheruq. Hemm jgħixu billi jsoffu s-sugu tagħhom. Fost il-gheruq li jhobbu nsemmu dawk tas-sigar tat-tuffieħ, hawh, langas u dwieli.

*Il-Farfett ta' Santa Marija disinn ta' V. Falzon
(Nill-kortesija ta' Joe Sultana)*

Id-ded u tal-werzieq ma jidholx fil-fosdqa bħal tal-friefet. Meta jasal iż-żmien li jitla' fil-wieċ biex jizzewweġ u jbid italla' l-gwiensah u jitekaxxar l-fuq. Meta jizzewweġ u jbid il-werzieq ikun temm xogħlu u jmut u fl-irhula u kampanja tagħna jerga' jaqa' s-skiel.

Il-Gremxul ta' Santa Marija

Il-gremxul ta' Santa Marija huwa dak il-gremxul daqs hajta għadu kemm hareġ mill-bajda li narawh jiskarigga fil-btiehi, gol-gonna u fuq il-hitan tal-sejjeħ. Naturalment jissejjah hekk għax jiffaċċa għall-habta ta' Santa Marija. Mhux il-gremxul biss jofqs bħal daz-żmien imma l-frieħ tar-rettoli l-oħra li għandna f'pajjiżna jigifieri s-sriep u l-użiegh ukoll jofsqu magħhom. Ma' dawn inżidu wkoll il-frieħ tax-xahmet l-art li jitwiieldu mfaqqsa u lesti.

Il-frieħ tas-sriep lill-gremxul ta' Santa Marija isibuh sonbor għax ikunu jistgħu jaqbdh bla tbatija. Il-frieħ tas-sriep malli johorgu mill-bajda jkun jrid jfendu għal rashom u mill-ewwel jibdw jagħtu s-salt għal kull gremxula li jaraw tiċċaqlaq. Gejj li rajt ferh ta' serp jipprova jibla' gremxula mill-kbar li ma

ID-DITTA

JOSEPH CARUANA CO. LTD.

**Ta' Caruana Bldgs., Mgarr Road, Victoria, Gozo.
Tel: 560019 Fax: 557464**

TISSUPPLIXXI KULL KWALITA` TA`

MATERJAL GHALL-BINI BHAL

VIREG U FOLJI TAL-HADID

KULL KWALITA` TA`

INJAM, CHIPBOARD U PLYWOOD

SETTIJJET TAL-KMAMAR TAL-BANJU

KIF UKOLL TILES GHALIHOM

PUBENA

Bar & Restaurant

SPECIALIZING IN

Fresh Fish,

Pasta

and

Pizza.

*Marina Street (il-Menqa),
Marsalforn, Gozo.*

Tel: 559777

TROVARSI

JOSEPH GRECH BRIFFA - MARKET STREET,

VICTORIA, GOZO, MALTA.

TEL: 00356 - 555834

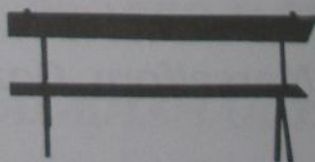

FOR MEN'S SUITS, SPORT JACKETS,

CASUAL & CLASSIC OUT-FITS

& JEANS PLUS A

GOOD COLLECTION OF CHILDREN'S WEAR

ALL AT COMPETITIVE PRICES

tkun tista' tghaddi bl-ebda mod minn halqu imma ma jittlaqhiex jghidlek sa fil-ahhar tinzel u balleċ fl-ahhar hekk ikollha taghmel.

Il-gremxul ta' Santa Marija mhux biss iservi ta' ikel għall-frieh tas-sriep imma wkoll għall-uziegh u saħansitra għall-gremxul l-iehor. Ma rridx ninsa l-merill li fost affarijiet ohra jaqbadhom ukoll.

Meta naraw kemm ghedewwa għandu l-imsejken gremxul ta' Santa Marija kien jonqos il-bniedem biex jgħaqqad il-gastell. Meta konna zghar kellna seher għall-gremxul. Ix-xjuh kienu jgħallmuna kif naqbdh b'hafura b'ingassa fit-tarf. L-għallieqa konna naghmluha fit biżi biex il-gremxula tahsbu ilma u xhin tersaq naqbduha. Imma ahna konna aktarx nersqu nkiss inkiss u ntuh is-salt b'idejna. Meta gie li naqbdulha denbha biss, il-gremxula kienet thalli denbha fidejna u tahrab. Denbha xhin konna nitliqih fl-art kien jibqa' sejjir jaghti bis-saħha tad-dem. Ahna konna ngħidu li qed jidghi u jishet 'l ommna u 'l missierna. Bil-mod il-mod denb il-gremxula jerga' jitrabba.

Imma l-iktar li konna niskru wara l-gremxul kien fi żmien il-kaċċa, iż-żmien li kien jerga' jidher jilgħaq ix-xemx wara n-nagħsa tax-xitwa. Meta l-kbar kienu mehdija jisparaw fuq il-gamien ahna konna narmaw il-wadaf, kif konna nafuh ix-Xagħra, u t-triq kollha mid-dar għall-iskola u lura nfaqqgħu fuq il-gremxul mixruf fuq il-hitan tas-sejjieh. Biex naghmlu wadaf konna naqtgħu fergha tal-lewż jew tal-lumi għamla ta' Y. Iz-zokk kien ikun irqiq imma f'saħhtu. Ma' kull spalla konna norbtu strixxa lakstu li fi żmien il-gwerra, meta jien kont tfal, konna nehdulha mill-masakra tal-gass. Fit-tarf tal-lakstuwiet konna norbtu biċċa gild li konna naqtgħu mill-wiċċ jew dafar ta' xi qorqa mqattgħa. Miż-żrar ma' konniex neqsin għax it-toroq kien għadhom bit-torba kollha. It-torba kienet tinqata' minn barrieri apposta mis-saff ta' fuq li mhux kullimkien żonqri kif aktarx jissejjah fil-kotba imma artab biżżejjed biex taqtgħu b'fies. Illum gaffa thammel kemm trid minnu. It-torba mxarrba u mballta ddum is-sekli shah u nstabu qighan tat-torba ta' żmien il-ħaġar.

Tant kien kbir l-interess tat-tfal fil-gremxul li l-gremxulu li hu akbar u isbah mill-gremxula, billi għandu lewn aħdar xi drabi mtekktek bl-iswed, kellu isem f'kull rahal

mhux biss ta' Għawdex imma ta' Malta wkoll.

Hekk ix-Xagħra konna nsibuh il-*katnazz*, kif ukoll *ir-re* u *l-kaptan*. Tar-Rabat jgħidulu *mazzun*, hekk ukoll ta' Sannat. Tal-Munxar imbagħad jgħidulu *l-golf*, kelma li fil-ħrejjef tfisser gigant. Ix-Xewkija jsejhulu *l-Kavall*, ta' l-Għarb il-fahal u *z-Zebbugin il-margu*. Din ta' l-ahhar tfakkarna f'Malgu li ta daqqa ta' harta lil Gesu' x'hin kien quddiem il-qassis il-Kbir. Ir-Rabat ta' l-Imdina u n-Nadur isibuh is-Sultan, filwaqt li l-Oriema u ta' San Pawl il-Baħar jgħidulu *d-dirbi* għamla rahlija tal-kelma *darbi* ta' bnadi ohra ta' Malta. Malta wkoll hemm min jgħidlu *girbi* tidwira ohra tal-kelma *dirbi* bħalma l-kelma gremxul dari kienet dremxul. Ma rridx ninsa li hawn ir-Rabat lill-gremxul hawn min jgħidlu l-baġhal ta' San Gorg. Min jaf għaliex hux?

Is-Serp

Filwaqt li z-zghar aktarx kont tarahom jeqirdu l-gremxul il-kbar issibhom ma jistgħux jaraw serp. Is-serp fejn naraw jew naharbh jew noqtluh. Go fina hemm il-biża' mis-serp għax barra li hemm sriep velenużi u hemm ukoll ir-religion tagħna li s-serp għamlitu xbiha tax-xitan. Imma kulhadd jaf li m'għandniex sriep velenużi. Li mhux forsi kulhadd jaf hu li s-serp barra li jaqbad gremxul u sriep ohra iżghar minnu jaqbad ukoll il-ġrieden. Fejn ġurdien jara serp jaqbad ferh ta' ġenn u erhilu ighazzeż għax jghidlek waslet tiegħi. Is-serp ma jibżax minnu u jagħmel għaliħ bla ħniena. Jarma' jtiħ b'denbu biex jistordih u jinbaram miegħu biex jifgħu u jibilgħu. Għalhekk min iżomm serp fil-ġnien ma ssiblax ġrieden la fil-ġnien u lanqas f'daru. U hu ġurdien li hu perikuluż għall-bniedem.

Jgħidu li għal Santa Marija s-serp jinza' l-libsa. Is-serp wara li johroġ mill-moħba fir-rebbiegha jaasal għall-ewwel tibdila f'Mejju billi l-libsa tax-xitwa ma tkunx għadha tigiħ. La tigi Santa Marija jaasal għal tibdila ohra għax bl-ikel li Alla jkun ipprova jkun ħxien. Biex jehles mil-libsa l-qadima s-serp jibda biex iħokk geddumu ma' blata jew ġebba ha jiftah toqba fil-qoxra u johroġ minnha helu helu. Ta' min jgħid li anke l-qoxra ta' għajnejh tinqala' mill-bqija. Għalhekk għal xi żmien is-serp ma jkunx jara sew.

[Jaqbad ma' dak li deher fil-Programm ta' Santa Marija (1992). Baqa' għal darb'ohra].

Cornucopia Hotel

Gnien Imrik Street, Xagħra, Gozo
Tel: 556486, 553866, 552634, 552633

POOLSIDE BARBECUE

Every TUESDAY and FRIDAY

(Weather Permitting)

from 7.30 p.m.

LIVE ENTERTAINMENT BY "SPECTRUM"

- Home-made Soup • Choice of Steaks • Fish
- Spare Ribs • Lamb or Pork Chops
- Assorted Salads & Rice • Baked Potatoes
- Fresh Fruit • Ice Cream
- Sweets • Coffee

Price: Lm 7.00 per person including VAT • Children - Lm3.50

BOOKING ESSENTIAL

Please Ring
or Call

IL-KOPPLETTA L-ĠDIDA U L-ERBA' LUNETTI

L-artist Camilleri Cauchi jpingi lill-isqof Ġ. M. Camilleri

WAQT L-AKKADEMJA li nżammet fl-okkażjoni tal-pussess tal-Arċipriet tal-Katidral Mons. Joe Vella-Gauci, giet imbierka mill-E.T. Mons. Isqof Nikol Cauchi l-koppletta l-ġdida u l-erba' luntetti ta' taħtha.

Din hija t-tielet koppletta li nħadmet mill-maghruf artist Ghawdx, l-Kav. Pawlu Camilleri Cauchi. Il-Pittur irriproduċa fuq it-tila l-ġrajja storika tad-29 ta' April 1956 meta l-Istatwa ta' Santa Marija giet regalata lill-Knisja Katidrali mis-Socjeta' Filarmonika Leone.

Fl-erba' lunetti ta' taht il-koppletta, l-Pittur tana erba' ritratti ta' persuni li fil-hajja taghhom kellhom rabtiet speċjali ma' l-Assunta u maċ-ċelebrazzjonijiet taghha. Dawn huma l-Kardinal FRANCO SEPER li kien hu li poġġa l-kuruna fuq ir-ras tal-Madonna meqjuma fil-kwadru titolari tal-Katidral; l-Isqof GIOVANNI MARIA

CAMILLERI li fi zmienu l-festi esterni tal-Assunta fil-15 ta' Awissu ġew afdati f'idejn is-Socjeta' Leone; l-Isqof GUZEPPI PACE li bil-kunsens tiegħu l-istatwa ta' kull sena tingarr fil-purċissjoni nhar il-festa taghha; l-Isqof NIKOL CAUCHI, l-Isqof attwali li talab u ġab minghand il-Papa PAWLU VI id-dokument pontifiċju għall-inkoronazzjoni tal-kawdru titolari u aktar tard kien Mons. Isqof Cauchi wkoll li qiegħed l-istellarju l-ġdid fuq ras l-istatwa ta' Santa Marija waqt ċelebrazzjoni fi Pjazza Savina.

Ta' min jghid li din il-koppletta u l-erba' lunetti thallsu mis-Sinjuri KELINU u martu MARIJA DEBRINCAT. Ghax-xogħol tal-ġibs, għall-induratura u xogħol iehor il-Kapitlu hareġ wkoll fuq LM2000. Barra mill-ghotja ta' LM2500 għal din il-koppletta, is-Sinjuri Debrincat bosta drabi ohra hallsu għall-opri fil-Katidral. Lil dawn il-benefatturi kollha ahna niringrazzjawhom minn qalbna.

Ristorante arzella

*You must not visit Gozo without trying
our dishes at Arzella Restaurant
where we make it a point to
please our clients regarding good
food at very reasonable prices.*

*Specializing in fresh fish
and Traditional Maltese Dishes.*

**FISH NIGHT EVERY FRIDAY
PASTA & MALTESE DISHES
EVERY TUESDAY
& LIVE FOLK MUSIC**

*Il-Menqa, M'Forn - Gozo
Tel: 554662 - 551992*

95 sena mill-mewt tal-mużiċista ANTONIO CALLEJA (1840-1901)

minn
Grazio A. Grech

SA MILL-IBAGHAD ŻMINIJET il-mużiċisti li kienu jiffurmaw parti mill-mużika tal-kappella tal-Matrici u Kolleggjata ta' l-Assunta ta' Għawdex, il-Katidral ta' Iłlum, kienu jkunu l-aktar mużiċisti struwiti li kien ikun hawn fil-gżira Għawduja. Mhux dan biss, għall-festa ta' Santa Marija kienu ukoll jingabru minn Malta biex jingħaqdu mal-mużiċisti tal-kappella, mużiċisti oħra ta' livell għoli li kien ikun hemm f'Malta.¹

Madankollu, mużiċist Għawdu ta' hila u kapaci ta' fil-qasam mużikali u li għal bosta snin kien jiffurma parti mill-Mużika tal-Kappella tal-Katidral ta' Għawdex, hu l-mużiċista, Antonio Calleja.

Antonio Calleja twieled nhar l-14 ta' Marzu, 1840, ir-Rabat, Għawdex, bin M'Ang u Grazzja mwieġda Refalo.² Hu tlietreg tajjeb fl-arti mużikali tant li barra li kien kantant baxx profond, kien ukoll pjaniista, kif ukoll surmast tal-mużika u tal-kant fis-Semmarja ta' Għawdex.³ Huwa kien ukoll li-Maestro di Cappella f'diversi knejjes f'oħhom fil-knisja tal-patrijiet Agostiniani tar-Rabat, Għawdex.⁴

Mill-kotba ta' l-eżitu tal-Knisja Katidrali ta' Għawdex jidher ċar li Antonio Calleja ngħaqad bħala kantant baxx (vuci) mal-

Mużika tal-kappella tal-Katidral għal nofs is-snin 1850. Infatti, insibu li fis-sena 1858 tliallas is-somma ta' tax-xi skud u 8 tari ta' xi servizzi li ta.⁵ L-interess registri ta' l-eżitu juruna wkoll li max-żmien, minhabba l-kapaci ta' u bħala li kellu, wasslet sabiex dan jibda jiffirma għalkemm kien membru tal-Mużika tal-Kappella tal-Katidral, bħala li kien kantant barrani. "... pagati ai quattro musicisti forastieri compreso il basso Antonio Calleja invece d'un altro forastiero ..." Sa l-aħħar tas-snin 1880 Antonio Calleja kien għadu jiffirma parti mill-Mużika tal-Kappella tal-Katidral, Għawdex.⁷

Barra dan, Antonio Calleja kien ukoll jippartecipa f'xi attivitajiet mużikali li kienu jsiru. Huwa ha schem u ġie wisq imfakkar meta ppartecipa f'serata vokali-strumentali li kienet saret nhar it-3 ta' Ġunju, 1894, f'Għajnsielem, Għawdex, mill-fergħa tal-Catholic League of the Cross tar-Riġment Inġlizz 'Connaught Rangers' li kienu stazzjonati fil-fortizza Chambray. Din l-attività mużikali kienet saret biex jiġi mfakkar is-70 anniversarju mill-formazzjoni ta' l-94 jew it-Tieni Battaljun li tiegħu l-fergħa li kien hawn f'Għawdex kienet parti minni.⁸

Il-mużiċista Antonio Calleja kkompona wkoll xi mużika sagra. Fl-arkivju mużikali tal-Katidral ta' Għawdex insibu xi

ST. MARY'S SUPERMARKET

Triq il-Papa Ġwanni Pawlu II
Rabat - Ghawdex
Tel: 551025

**KULL VARJETA` TA' IKEL
FAĊILITA` TA' PARKING**

CORDINA PHOTO MARKET
34 MAIN GATE STREET
VICTORIA - GOZO - MALTA
Tel:/Fax: 556270

Professional Photographers
for Commercial & Advertising
in Stills & Video Production
Colour Imaging Laboratories
& Photo Goods Dealers
Free Replacement Film +
Free Sunglasses
Until Stock Last

PHOTOGRAPHIC & VIDEO GOODS

DEVELOPING
& PRINTING

SELECTIVE
ENLARGEMENTS

PRINT FROM PRINT

PRINT FROM SLIDES

INSTANT COLOR
AND B&W I.D. PHOTOS

PHOTOCOPY SERVICE
in FULL COLOR & BLACK

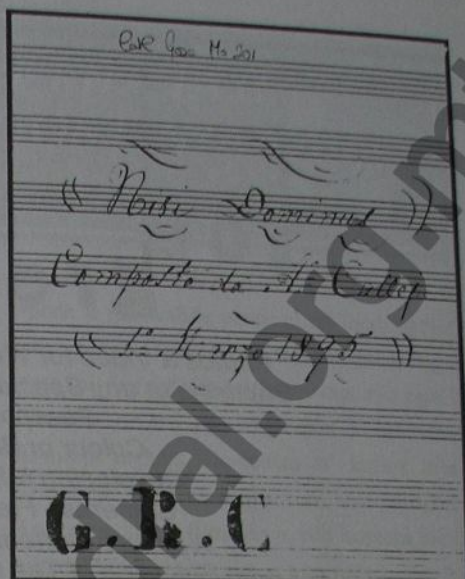
FRAME-MAKERS

WEDDING SERVICES
in VIDEO & STILL

kompożizzjonijiet minn tieghu. Fost dawn hemm komnożizzjoni bl-isem ta' KYRIE datata 1864 u moghtija lill-Katidral fl-1965. Hemm ukoll żewġ kompożizzjonijiet bl-isem ta' SALVE REGINA. Wahda minn dawn iġġib id-data 1885 u l-oħra kienet giet finalizzata fl-1888. Barra dawn hemm ukoll żewġ kompożizzjonijiet bl-isem ta' DEUS AUDITORIUM datati 1873 u 1893 rispettivamente. Insibu wkoll il-kompożizzjoni NISI DOMINUS li ġġib id-data 1895.⁹

Antonio Calleja kkompona wkoll TANTUM ERGO u QUI TOLLIS. Din ta' l-aħhar kienet giet esegwita u kantata mill-awtur stess għall-ewwel darba waqt Qud-diesa Pontifikali f'Hadd il-Għid fil-Katidral ta' Ghawdex tas-sena 1872. Magħha kien ukoll indaqget mill-Mużika tal-Kappella tal-Katidral, taht id-direzzjoni tad-Direttur tagħha Mro Adriano Lanzon, il-kompożizzjoni CUM SANCTO SPIRITU tal-Kanonku Dr Ġorġ Mercieca, "... che Domenica di Pasqua pontifico' nella Cattedrale Monsignor Vescovo, e vennero cantati dei nuovi pezzi di musica, composizioni dei nostri bravi confratelli Gozitani. Un 'Qui Tollis' del dilettante signor Antonio Calleja e cantato egregiamente dello stesso, ed un 'Cum

Nisi Dominus, kompożizzjoni ta' Antonio Calleja, data 1-1 ta' Marzu, 1895.

*Sancto Spiritu' del commendevole Canonico Dr. G. Mercieca...*¹⁰

Il-mużiċista Antonio Calleja kien iżżewweġ fi Frar, 1865, lil Maria Scicluna.¹¹ Hu miet f'Marsalforn nhar l-1 ta' Settembru 1901, u gie midun il-Katidral ta' Ghawdex.¹²

1. GRECH G. A., *Mużiċisti li hadu sehem fil-Mużika t'Ghawdex 1720-1830, f'Programm Festa Santa Marija*, Rabat, Ghawdex, 1979.
2. Arkivju Bażilika San Ġorġ, Lib. Dept, 1833-1846, Vol 9.
3. VELLA BONDIN J., *L-Arkivju tal-Mużika tal-Katidral t'Ghawdex, f'Programm Festa Santa Marija*, Rabat, Ghawdex, 1992.
4. Arkivju Sant'Wistin, Ghawdex, Lib. Esito Luglio 1890 - Agosto 1904, pp 77, 132.
5. Arkivju Katidral Ghawdex, Lib. Prebende Canoniale e Salarii 1855-1861, April, 1958.
6. Arkivju Katidral Ghawdex, Lib. Esito Notule Mensile April 1865 - Maggio 1874, Awwissu, 1870.
7. Arkivju Katidral Ghawdex, Irċevuta data 30/9/1888.
8. ABELA A.E., *The Connaught Rangers and Ghajnsielem Parish Church*, f'*The Sunday Times*, 11.12.94.
9. Arkivju Katidral Ghawdex, Mużika.
10. MIFSUD BONNICI R., *Dizz. Bijo-Bibl. Nazzjonali*, p. 84; *Il Portafoglio Maltese* (12.4.1872).
11. Arkivju Bażilika San Ġorġ, Lib. Matr. 1839 - 1928, Vol V.
12. *Registru Pubbliku*, Ghawdex, Att tal-Mewt Nru. 293/1901; Arkivju Katidral, Ghawdex, Lib. Def. 1893-1934, p. 104.

St. Andrew's Str.,
Victoria,
Gozo.
Tel: 554056

joe grech

Photographer

*Photos & Video for Weddings, Engagements,
Baptisms or any Special Photographic occasion.*

Passport Photos

Colour or Black & White.

Developing & Printing Service.

Cameras - Flashlights - Films

Watches, Batteries & Video Games

Large Selection of Top Quality Frames & Albums

Frames made to order.

OFFICE EQUIPMENT

FOR ALL OFFICE SUPPLIES & STATIONERY.

Photo Copy Service & Binding

Calculators, Typewriters,

Cash Registers, Fax Machines

12, St Francis Sqr., Victoria - Gozo

Tel: 554052

IN-NOVIZZJAT FIL-HAJJA RELIGJUŻA AGOSTINJANA

minn
Novizzi Agostinjani

IS-SNIN TAN-NOVIZZJAT huma mumentanti speċjali fil-formazzjoni tal-hajja religjuża. L-iskop ewlieni tan-novizzjat huwa li ahna nifhmu u nghixu l-affarijiet neċessarji għall-hajja religjuża permezz tal-esperjenza personali ta' Kristu, l-Imghallem interjuri li jinsab f'qalbna.

In-novizzjat huwa żmien ta' gherusija li fiha ahna nkomplu nikbru għal preparazzjoni tagħna biex naghmlu l-weghdiet tal-kastità, faqar u ubbidjenza. Ahna nitghallmu niċhdu kull rabta tal-qalb ma' din id-dinja ghax Kristu huwa l-unika sodisfazzjon ta' qalbna (il-vot tal-faqar). Ahna nippreferu li jkollna lil Ġesu' minflok li nrabbu familja biex inkunu ta' kulhadd (l-vot tal-kastità). Fl-ahharnett ahna qeghdin nitghallmu wkoll niċhdu ir-rieda tagħna għal dik tal-Missier li tiġi murija b'mod speċjali fis-superjuri tagħna (l-vot ta' l-ubbidjenza).

Il-karizma jew ir-rigal li Alla għoġbu jzejjen lill-Ordni tagħna hija l-komunjoni tal-ahwa, fi kliem iehor li nghixu l-armonija ta' l-imhabba. Din l-ghaqda ta' bejnietna hija dawl għall-Knisja moderna u għad-dinja li l-fedeltà fir-relazzjonijiet hija possibbli li tiġi mgħixha permezz tal-Qawwa ta' Alla.

Ahna ma nistghux nghixu l-voti b'qalb

wahda u ruh wahda permezz tal-forzi tagħna biss. Sidna Ġesu' juriha biċ-ċar din il-ħaġa meta qal: *'mingħajri ma tistgħu tagħmlu xejn.'* Għandha diversi opportunitajiet li jghinuna fil-mixja tagħna. Iċ-ċentru ta' kollox hija l-Liturġija fejn, ahna flimkien mal-patrijiet, jkollna quddiesa flimkien u talb komuni biex nikkonsagra il-hinijiet tal-ġurnata. It-talb personali huwa wkoll importanti ghax jghinna nkunu aktar miġburin fina nfusna u b'hekk inkunu aktar sensibbli għall-Ispirtu ta' Alla. L-imhabba tagħna lejn Ġesu' ma tistax tibqa' mistura f'qalbna. Għalhekk noholqu laqgħat bejnietna biex naqsmu flimkien x'inhu jagħmel Alla f'hajjitna. Dan il-qsim ta' esperjenzi naghmluh ukoll mal-lajċi.

X'jagħmel in-novizzjat Agostinjan?

In-novizzjat tagħna huwa mfassal fuq l-ispiritwalità Agostinjana. Ahna nippruvaw nghixu l-esperjenza ta' Alla bin-nuċċali ta' Santu Wistin Missierna. Għalhekk ahna nkomplu nersqu aktar mill-viċin lejn il-Misteru tat-Trinita' anke bil-kitbiet ta' Santu Wistin. Il-mudell tal-ispiritwalità tagħna m'huwiex biss Santu Wistin. Għandha bosta qaddisin u beati li hallewna kitbiet profondi u eżempji li tista' timxi fuqhom. Ahna wkoll

SPECIAL OFFER ON

GoldStar

AIRCONDITIONERS

10% OFF!

QUIET OPERATION
TO ALL E.C. SPECIFICATIONS
GUARANTEED AFTER SALES SERVICE
BEST DESIGN WITH ADVANCED FEATURES
MODELS TO SUIT SPECIAL REQUIREMENTS

on presentation of this voucher!

Forestals
APPLIANCE LTD.

Pope John Paul II Str., Victoria, Guernsey. Tel: 332234.

Il-Kommunita' Parrokkjali taghna tiffrah lir-Rev.mi Monsinjuri fl-okkażjoni tal-hatriet taghhom:

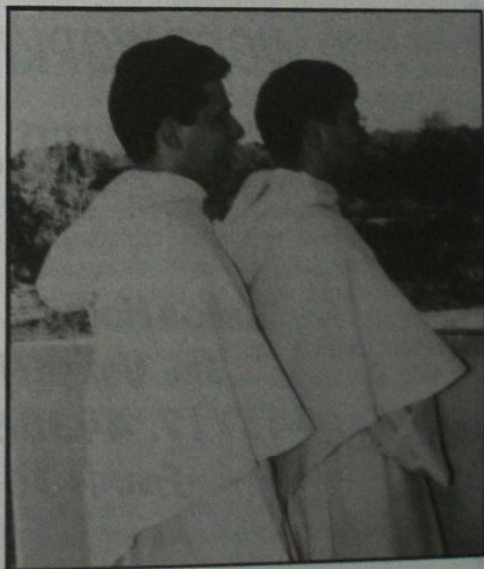
- ✠ Lill-Mons Dun **NIKOLA VELLA** li minn Kanoniku Kuġitur ġie mahtur Kanoniku effettiv;
- ✠ Lill-Mons Dun **GEORGE TABONE** li huwa wkoll nhatar Kanoniku effettiv wara li serva bhala Kanoniku Kuġitur;
- ✠ Lill-Mons Dun **SALV DEBRINCAT, S. TH. D.** li ġie mahtur Kononiku Kuġitur kif ukoll Teologu;
- ✠ Lill-Mons Dun **ĠUŻEPPI CURMI** li nghata l-uffiċċju ta' Kanoniku Penitenzier;
- ✠ Lill-Mons Dun **ĠUŻEPPI GRECH PACE** mahtur bhala Kanoniku Lettur;
- ✠ Lill-Mons Dun **ALWIG VELLA** li ġie moghti l-hatra ta' Kanoniku Onorarju;
- ✠ Lill-Mons Dun **GIRGOR GRECH** li nghata l-hatra bhala Kanoniku Kuġitur.

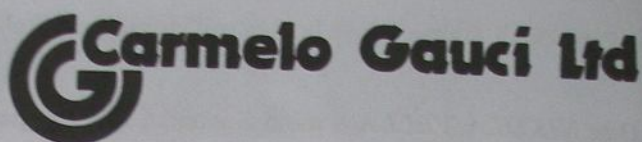
U minn qalbna nawgurawllhom ukoll hafna snin... snin ta' hidma fejjieda b'riżq il-Knisja Katidrali.

nixtarru l-istorja ta' l-Ordni taghna li ilu jghix l-avventura tieghu f'Alla ghal dawn l-ahhar 750 sena. Ahna nkomplu nippreparaw ruhna tajjeb ghall-voti f'atmosfera ta' hbiberija bejnieta permezz ta' l-Ispirtu Santu.

X'rizultat ghandu jhalli n-novizzjat?

Ix-xewqt taghna hija li meta nohorgu min-novizzjat ahna nghidu bil-ferh '*Ifirhu Ġesu'* qam mill-mewt. Ma hawn l-cbda haġa fid-dinja li Ġesu' ma rebahx. Hallelujah!'

Carmelo Gauci Ltd

**IMPORTERS OF ALL KINDS OF
TIMBER, PLYWOOD, FIBREBOARD,
CHIPBOARD, LAMINATED PLASTICS,
POSTFORM PANELS, HARDWARE,
FURNITURE FITTING, POWER TOOLS,
WOODWORKING MACHINES
& ALLIED MATERIALS**

**"CARGA HOUSE", OLD RAILWAY TRACK,
STA. VENERA HMR 16 MALTA.**

Tel: 445717, 443861, 446705, 449651.

FAX: (+356) 492846

FTEHIM BEJN IL-PARROČĊA TAL-KATIDRAL U S-SOCJETÀ FILARMONIKA LEONE

ILLUM is-sebgha (7) ta' April ta' l-elf disgha mija u sitta u disghin (1996).

Quddiem i Nutar Dottor Paul George Pisani deheru personalment u identifikaw ruhhom bid-dokumentu hawn taht indikati:-

Min-naha l-wahda:-

Il-Wisq Reverendu Arċipriet Monsinjur Joseph Vella Gauci, bin Gregory Vella u Nazzarena nee' Gauci, imwieled u residenti Victoria, Ghawdex (Karta ta' Identita' Numru: 3764(G) li qiegħed jidher fuq dana l-att fil-kwalita' tiegħu ta' Arċipriet pro tempore tal-Parroċċa tal-Katidral ta' Ghawdex - debitament awtorizzat għall-effett infraskritt in forza tad-dokument hawn anness u markat dokument "A" - hawn taht imsemmi "Il-Parroċċa". L-imsemmi Monsinjur Arċipriet Joseph Vella Gauci qiegħed jiġi assistit fuq dana l-att mill-Wisq Reverendu Monsinjur Rosario Ġużeppi Borg, bin il-mejtin Lwigi u Ġiuseppa nee Borg, imwieled u residenti Fontana, Ghawdex (Karta ta' Identita' Numru: 71034(G)).

U min-naha l-oħra:-

L-Avukat Dottor Michael Caruana, bin Joseph u Josephine nee Debrincat, imwieled u residenti Victoria, Ghawdex u Joseph Debrincat, impjegat, bin Joseph u Elisabetta nee' Fenech, imwieled u residenti Victoria, Ghawdex (Karta ta' Identita' Numru: 27058(G) u 72651(G) li jidher fuq dana l-att fil-kwalita' tagħhom ta' President u Segretarju rispettivament tas-Socjeta' Filarmonika Leone ta' Victoria,

Ghawdex - debitament awtorizzati - hawn taht imsemmija: "Is-Socjeta'".
Minni Nutar magħrufa.

Jiddikjaraw u Jippremettu:-

Illi in vista tal-hatra tal-Arċipriet il-Ġdid tal-Parroċċa tal-Katidral ta' Ghawdex, il-komprenenti Monsinjur Joseph Vella Gauci u tal-viżta pastorali fil-Parroċċa tal-Katidral ta' Ghawdex tal-Eċċellenza Tiegħu Monsinjur Nikol Ġużeppi Cauchi Isqof Djoċesan ta' Ghawdex huma jridu jirregolaw ahjar ir-relazzjonijiet bejn il-katidral u s-Socjeta' għall-ahjar interessi taż-żewġ entitajiet:-

Għaldaqstant huma ġew għal dana l-att li bis-sahha tiegħu jiftiehmu:-

(1) Il-Parroċċa qiegħda tobbliga ruhha li a spejjeż tagħha takkwista mahzen bla numru fi Triq Kerċem, Victoria, Ghawdex, konfinanti min-nofsinar ma' entrata li twassal għal Kerċem Road, tramuntana ma' Triq Qasam San Ġorġ u l-vant u punent ma' beni ta' Saviour Cremona u Charles Camilleri and Company Ltd jew aventi kawża, u dana biex jakkommoda bosta htigijiet, inklużi l-armar tal-festa esterna ta' Santa Marija, oġġetti u restawr konnessi mal-Knisja Katidrali u htigijiet oħra tal-parroċċa. Għal kull bwon fini jiġi dikjarat illi l-konvenju relattiv għal dan l-akkwist ġa ġie iffirmat;

(2) Il-bini li preżentament qiegħed jintuża bħala Ċentru Parrokkjali tal-Parroċċa tal-Katidral, fi Triq l-Arċipriet Frangisk Saver Cassar, Victoria, Ghawdex u li huwa propjeta

GRECH CENTRAL STORE

ta'
Republic Street u Kercem Rd., Victoria, Gozo,
javżaw li ghandhom għall-bejgh

- a) Stock kbir ta' affarijiet għad-dar*
- b) Assortiment varju ta' għodod tal- idejn u tal-elettriku*
- c) Magni differenti għall-ħajjata, mechanics u mastrudaxxa.*

***Kollox ta' kwalita', garanzija vera, u
prezzijiet dejjem imraħħsa.***

Aerials & Satellite Installations

*1.2m offset Aluminium Disk, 0.7dB low noise block Converter
(L.N.B.) Stereo Satellite Receiver with low threshold tuner*

ONLY LM 160 INSTALLED

26 Channels on HotBird 13°E

For further information, please call at:

"Valley View"

New Street, off San Blas Street, Nadur, Gozo

Mobile: 097 - 1751

us-Socjetà, għandu minn issa 'il quddiem jibda jintuza fl-interreza kollha tiegħu biex jikkommoda l-ħriġijiet relatati mal-promozzjoni tal-kultura u l-edukazzjoni nazzjonali u skopijiet pastorali u duna f'dipendenza mill-Parroċċa. B'dana però li l-permessi u licenzji kollha relattivi eżistenti ser jibqgħu intesni f'isem is-Socjetà.

(3) Il-Parroċċa qiegħda tassumi l-ispejjeż kollha konnessi mal-manutenzjoni ordinarja u straordinarja tal-bini taċ-Ċentru Parrokkjali.

(4) Il-qliegħ li jsir mill-attivitàjiet organizzati mill-Parroċċa fiċ-Ċentru Parrokkjali għandhom jigu wżati biex jagħmlu tajjeb għall-ispejjeż inkorsi fil-manutenzjoni ta' l-istess Ċentru Parrokkjali. Ilda fil-każ illi l-istess lokal jigi żviluppat biex jikkommoda kwalunkwe istituzzjoni jew organizzazzjoni li tħalli qliegħ, is-Socjetà ttrisserva d-dritt li tapprova hija l-gjanti għal tali żvilupp jew alterazzjoni. F'dana il-każ ukoll kwalunkwe qliegħ li jirritulta wara li jingaqgħu l-ispejjeż kollha tal-manutenzjoni jigu ripartiti bejn is-Socjetà u l-Parroċċa fi kwoti ugwali;

(5) Is-Socjetà u l-Parroċċa qiegħda jfihemu li b'effett immedjat il-kontribuzzjoni ta' elf u mitejn lira Maltin (Lm1,200) fis-sena li sa issa kienet pagabbli mill-Parroċċa is-Socjetà għall-urzu ta' l-imsemmi Ċentru Parrokkjali għandha tispōċċa. Jigi miftiehem illi l-Parroċċa qiegħda tiddejjerni d-Ċentru Parrokkjali b'mera tolleranza tas-Socjetà u mhuq b'inhola ta' kera. Inoltre jigi miftiehem li kwalunkwe benefikati permanenti li l-Parroċċa tagħmel fl-imsemmi Ċentru Parrokkjali għandhom jikkrexxu mal-imsemmi bini u fil-każ li l-Parroċċa tigi biex tħalli l-imsemmi bini ma' tkomx tista tippretendi l-ebda klas jew kumpens għal tali benefikati;

(6) Jigi miftiehem u iċċarat illi l-maħzen fuq imsemmi għalkemm jibqa' propjeta' tal-Parroċċa ser jigi wżat mis-Socjetà, filwaqt li d-Ċentru Parrokkjali fuq imsemmi, għalkemm propjeta' tas-Socjetà se jintuza mill-Parroċċa;

(7) Il-Parroċċa ttrisserva li tghin b'mod sostanzjali fl-organizzazzjoni tal-festi interni ta' Santa Marija li jigu oċelebrati fil-Belt Victoria. Dun trid tagħmlu permezz ta' attivitàjiet għal skop ta' fund raising u mteż permezz ta' għira fix-xahar fil-Knisja Katedrali. Inoltre wara li jkunu tħallu l-ispejjeż kollha spettanti lill-Parroċċa konnessi mal-organizzazzjoni tal-festi interni ta' Santa Marija, li jigu oċelebrati fil-Knisja Katedrali, il-Parroċċa għandha tikkontribwira s-somma ta' ellieja lira Maltin (Lm2,000) fis-sena.

(8) Is-Socjetà ttrisserva u favur tagħha d-dritt li toħroġ aġġ-Ċentru Parrokkjali fuq imsemmi xi murtagħet fl-oġġazzjoni tal-festi ta' Santa Marija u jew Fokkazzjonijiet oħra kif ukoll li tagħmel użu aġġ-ċentru parrokkjali imsemmi għal xi kumert tal-band u għal xi attivitàjiet oħra li soġtu jigu organizzati mis-Socjetà. Fil-bini imsemmi tħallu fund raising activities b'riq l-istess Socjetà. U inoltre l-istess ta' Santa Marija li tintuza fil-festi esterni ta' Santa Marija ser tibqa' meġjuma fil-kappella ta' l-imsemmi Ċentru Parrokkjali. Is-Socjetà ttrisserva d-dritt ta' oġveta tal-bieb ta' burra tal-imsemmi ċentru parrokkjali fil-waqt li l-Parroċċa ttrisserva d-dritt ta' oġveta tal-bieb ta' burra tal-maħzen fuq imsemmi.

(9) Duna l-fiehim għandu jibqa' jorbot il-partijiet saż-imien għaxx (10) snin mill-lum. Il-partijiet jobbbligaw rullhom li sal-iskadenza tal-terminu fuq imsemmi jaddu għal fiehim iebor bejniethom biex jirregola l-andament futur tar-relazzjonijiet ta' bejniethom a beneficiju tal-żewġ partijiet.

Magħmul, moqri u ippubblikat wara d-debata oċerazzjoni skond il-ligi f'Għawdex, Victoria, Pjazza Katedrali, fil-Knisja Katedrali, bla numru.

(fi) Mons. Joe Vella-Giuci
Mons Rosario J. Borg
Dr. Michael Caruana
Gauzeppi Debrincat
Paul George Pisani
Natar Pubbliku Malta

NSTS 45 St Francis Sq.
Victoria Gozo
Tel 553977

New York return LM192

London return LM96

One week accomodation & flight to
Tunisia LM 113

One Way Special Prices

ROME LM30 Catania by Air LM15.50

Athens LM34.50 Marseilles LM34.50

Coney Island Bar

*Jawguraw il-Festi t-Tajba lill-
klijenti taghhom...*

13, Sir Adrian Dingli Street, Victoria.
Tel: 551289

IĊ-ĊENTRU PARROKKJALI TAL-KATIDRAL

minn
Frank Grech

GHAL DARBA OHRA reggħet għaddiet sena minn fuq iċ-ċentru Parrokkjali tal-Katidral, sena li matulha saru diversi attivitajiet li għenu sabieħ ikomplu jtkattru l-aspetti tal-kultura u t-tagħlim fid-Djoċesi ta' Għawdex.

Kien fit-22 ta' Diċembru 1979 meta l-Eċċellenza Tieghu Mons. Isqof Nikol Guzeppi Cauchi inawgura l-Librerija Parrokkjali tal-Katidral fl-uffiċċju ta' l-amministrazzjoni tal-Katidral. Minn dak in-nhar sa llum għaddew kważi sbatax-il sena. Matul dawn is-snin il-librerija dejjem tat servizz siewi mhux biss lill-Parroċċa tal-Katidral imma lil Għawdex ingenerali. Minn sena għal sena in-numru ta' kotba reġistrati fil-librerija qiegħed dejjem jiżdied. Preżentament, l-ammont ta' kotba li huma reġistrati qabeż il-45,000 ktieb. Għalkemm dan l-ammont ta' kotba ma huwiex xi wieħed kbir meta mqabbel ma' libreriji oħra fuq livell terzjarju, wieħed jista' jgħid li huwa ammont sabiħ meta nqisu l-eta' żagħżugħa tal-librerija. Ta' min jikkonsidra li minn Awwissu tal-1995 ġew irreġistrati 5,000 ktieb; dan jfisser medja ta' 13-il ktieb kuljum.

Il-magħġoranza tal-kotba għadhom jaslu mill-Amerika mingħand Rev. Anthony Mercieca; benefattur ewlieni li jibgħat 'il fuq minn elfejn ktieb fis-sena. Kotba oħra jiġu mogħtija minn benefatturi diversi. Matul dawn l-aħħar snin il-librerija bdiet tispeċjalizza f'suġġetti akkademici terzjarji, b'riżultat li għiet iktar

mfittxija minn studenti universitarji Għawdxin u Maltin. Il-librar jaċċetta bil-qalb kull għotja ta' kotba li ndividwi ġenerużi joghġobhom jirregalaw. Ktieb f'librerija pubblika huwa aktar ta' użu milli jibqa fuq xi xkaffa ta' librerija privata.

Bhas-sena li għaddiet, iċ-Ċentru Parrokkjali tal-Katidral reggħu ġew organizzati diversi korsijiet għal matul ix-xhur tas-sajf. Wieħed mis-suġġetti li qiegħed jiġi mogħti importanza fid-dinja tal-lum huwa dak ta' l-informatika. Bizzżejedd ngħidu li fis-suġġett tal-computer għandna hames klassijiet differenti li jvarjaw minn studenti żgħar ta' seba' snin sa studenti adulti li tinteressahom id-dinja tat-teknoloġija. Barra mill-korsijiet fl-informatika u l-computers, qegħdin isiru wkoll diversi korsijiet fil-lingwi, xjenzi, *business studies*, kif wkoll arti. Matul is-sena skola lastika li għaddiet, saru wkoll korsijiet fir-religjon u fl-oqsma ta' l-għerf (S.O.K.). Studenti li attendew għall-kors fl-Oqsma ta' l-Għerf frankaw li joqogħdu jtilgħu Malta għall-fatt li qabel ġie offrut dan il-kors fiċ-Ċentru Parrokkjali tal-Katidral, kien diffiċli li ssib nies kwalifikati li jgħallmu dan is-suġġett f'Għawdex.

Dan is-sajf iċ-Ċentru Parrokkjali tal-Katidral bil-kollaborazzjoni tal-Ministeru għal Għawdex, reġa' kellu numru ta' studenti haddiema li kienu ferm utli biex ssir kwantita' kbira ta' xogħol li ilu jingabar mix-xhur tax-

Fashion
— Club —
THE SIGN OF FASHION

Beaver

THE FASHION PLACE

Importers of exclusive clothes, hats and footwear at reasonable prices.

Beaver, 2, St. George's Square, Victoria. Fashion Club, Tigrija Palazz, Victoria. Tel: 551287

SCICLUNA

Est. 1967

Scicluna household goods & cane furniture (Gozo) Ltd.
Announces the opening of the new premises at
30 Palm Street, Victoria.

Tel: 554137 - 556493

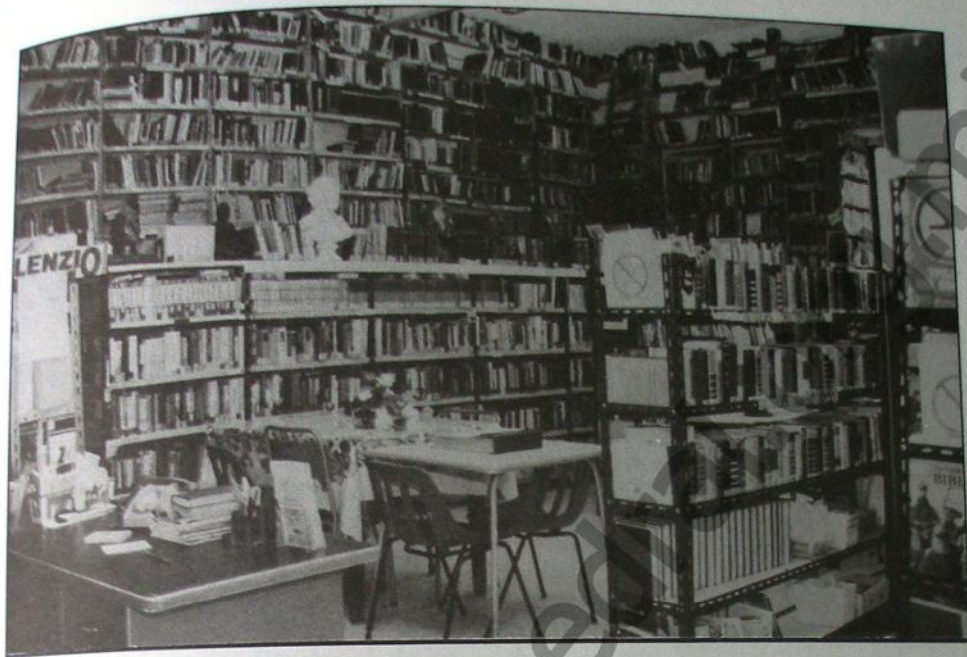
Fax: 561681

30 Palm Street
Exclusive Giftware

32 Palm Street
Household Goods department

72-73 Palm Street
Cane Furniture Showroom

101 Palm Street
Oriental Porcelain and Hand Crafted Goods

xitwa speċjalment fejn jidhol xoghol ta' reġistrar ta' kotba.

Ta' kull nhar ta' Hadd issir il-quddiesa ghat-tfal. Ghal din il-quddiesa jatttendu wkoll persuni xjuħ u kif wkoll dawk b'diżabbilita' li jsibuha diffiċli sabiex jitilghu l-Katidral. Grazzi ghas-servizz tal-*minibus* li tghaddi mill-periferiji tar-Rabat, l-ammont ta' tfal li jattendu l-quddiesa tal-Hadd kien u għadu wiehed numeruż għalkemm qeghdin fix-xhur shan tas-sajf fejn kważi kulhadd jerhilha għall-baħar. Minbarra l-quddiesa tal-Hadd, wiehed jista' jattendi wkoll għall-quddiesa li ssir kuljum fid-diġgha u nofs ta' filogħdu u li hija intenzjonata għall-pubbliku ingenerali.

Is-7 ta' April 1996 tibqa' ġurnata memorabli għaċ-ċentru parrokkjali tal-Katidral. Ġurnata li matulha il-Parroċċa tal-Katidral u s-Soċjeta' Filarmonika Leone iffirmaw ftehim li jirregola ahjar ir-relazzjonijiet ta' bejniethom. Punt importanti f'dan il-ftehim jin-

kludu li l-armar tal-festa jiġi transferit għall-mahzen ġdid misluf mill-Parroċċa tal-Katidral lis-Soċjeta' Filarmonika Leone, kif wkoll li l-bini taċ-Ċentru Parrokkjali jibda jiġi wżat biex jakkommoda l-htigijiet relatati mal-kultura u l-edukazzjoni nisranija u skopijiet pastorali. Dan il-ftehim ġie ffirmat nhar Hadd il-Għid fl-okkażjoni tal-Viżta Pastorali li l-E.T. Mons. Isqof ghamel lill-Parroċċa kif wkoll fl-okkażjoni tal-hatra ta' Mons. Joe Vella-Gauci bhala l-Arċipriet il-ġdid tal-Parroċċa tal-Katidral.

Iċ-Ċentru Parrokkjali tal-Katidral, huwa dejjem miftuħ sabiex jilqà, fih dawk il-persuni li jridu jżuruh biex jaraw b'għajnejhom il-ġid spiritwali, kulturali u edukattiv li qiegħed isir għall-ġid tas-soċjeta' Għawdxija. Niehu l-opportunita' sabiex infakkar lil dawk il-membri li għadhom ma ġeddwex il-*membership* tal-librerija sabiex jagħmlu dan fi żmien raġjonevoli.

Bondi's

*Ladies'
Fashion
Shop*

2, Republic Street, Victoria, Gozo. Tel: 556029

TRAVEL LTD.

47 Republic Street, Victoria Gozo.
Tels 560180 / 556476 Fax 560181

Your Link to the World starts here.....

- ☐ Air / Rail / Sea Tickets
- ☐ Worldwide Accomodation
- ☐ Package Holidays
- ☐ Honeymoons
- ☐ Group / Tour Organisers
- ☐ All Types of Insurance

A RELIABLE, EFFICIENT AND COMPLETE SERVICE

DON'T JUST BOOK IT - LET LINKS DO IT!

MONS JOE VELLA-GAUČI L-ARĊIPRIET IL-ĠDID TAL-PARROČĊA TAL-KATIDRAL

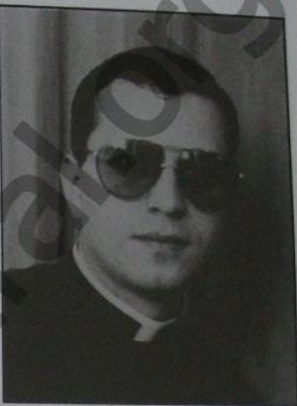
Nhar it-Tnejn, 15 ta' Jannar, 1996, l-E.T. Mons Isqof Nikol Ġ Cauchi hatar lil Dun Joe Vella-Gauci bhala s-16-il Arċipriet tal-Katidral, liema kariga kienet vakanti wara n-nomina tal-Wisq Rev. Mons. Carmelo Scicluna bhala Dekan ta' l-istess Katidral.

L-iżghar fost hames ahwa, Dun Joe twieled ir-Rabat, Ghawdex, nhar is-17 ta' Jannar 1964. Studja fis-Seminarju t'Ghawdex u ġie ordnat Saċerdot fl-1988. Kompla l-istudji terzjari tiegħu fl-Iskola ta' l-Istudji Orjentali u Afrikani fejn iggradwa u kiseb il-grad tal-BA (Hons), fl-Istudji tal-Politika u tar-Religjon u l-MA (Hons) fl-Istudji Orjentali u Afrikani fl-Università ta' Londra. Dun Joe għadu kif ġie mogħti l-Ph D mill-Università ta' Birmingham, wara li ddefenda t-tezi tiegħu li għib l-isem 'Christian-Muslim Relations as a Topos in Maltese Historiography, Literature and Culture'.

Mons Joe Vella-Gauci wettaq xogħol pastorali fil-parroċċi ta' St Joseph's (Wembely) u

St Stephen's Bush id-Djoċesi ta' Westminster. Fl-1990 inhatar Direttur Spiritwali tas-Sočjetà Filarmonika Leone u Vigarju Parrokkjali u Kapillan tal-Kor tal-Parroċċa tal-Katidral fl-1995. Kien ukoll responsabbli mid-direzzjoni ta' l-Centru Parrokkjali tal-Katidral.

Nhar il-Hadd 26 ta' Mejju 1996, Festa ta' Ghid il-Hamsin saret Konċelebrazzjoni Pontifikali fil-Knisja Katidrali li tat bidu għall-Hidma Pastorali ta' Mons Joe Vella-Gauci bhala Ragħaj ta' l-Erwieh fi hdan il-Parroċċa tal-Katidral.

DUN JOE CALLEJA VIGAJRU PARROKKJALI

Dun Joe Calleja, il-Vigarju Parrokkjali l-ġdid tal-Parroċċa tal-Katidral, twieled fil-Parroċċa ta' Sannat fl-1 ta' Awissu 1965. Huwa attenda l-iskola primarja ta' Sannat u wara s-Seminarju Minuri. Nhar l-24 ta' Gunju 1990 ġie ordnat Saċerdot mill-E.T. Mons Isqof Cauchi. Wara l-ordinazzjoni beda hidma pastorali fil-Parroċċa ta' Sta Lucia f'Ruma, fejn matul dan iż-żmien li dam barra għamel kors ta' speċjalizzazzjoni fil-qasam

tal-Komunikazzjoni Soċjali, fl-Istitut Internazzjonali mmexxi mill-Pawlini. F'dawn l-aħhar snin kien għalliem fis-Seminarju Minuri, jghin fil-hidma 'Lumen Christi Media Centre' u jservi fil-Parroċċa ta' Sannat.

CLAUDIO SPITERI

repairs

* Colour TV * Videos * Stereos etc...

Santa Marija

Antonio Mallia Street,

Victoria Gozo.

Tel: 551730

Furnishing Goods

Household Linen

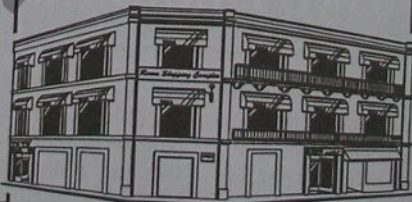
Fashionable Fabric
Material

Curtains & Carpets

Laundry & Drycleaning

Independence Square, (Il-Tokki), Victoria, Gozo.
Tel: 554108, Fax: 564260

Ladies & Men's Wear

Children & Teens Wear

School Uniforms
& Accessories

Hosiery & Lingerie

Etc...Etc...

The Leading Department Store on the Island

DUN GEORGE MERCIECA DIRETTUR SPIRITWALI ĠDID GHAS-SOĊJETÀ FILARMONIKA LEONE

Dun George Mercieca twieled fis-7 ta' Settembru 1944, fir-Rabat, Ghawdex. Studja s-Seminarju f'Ghawdex u kompla l-istudju tal-filosofija f'Katanja u dak tat-Teologija fl-INSERM, Valletta.

Qaddes fl-1974 u dahal l-Università Pontificia Salesiana, Ruma mnejn kiseb il-Liċenzjat fit-Teologija (STL). Ghallem it-Teologija Dommatika ghal ghaxar snin fl-INSERM u kien ghal sentejn Dekan tal-Fakoltà tad-Domma. Huwa ghallem f'diversi kulleġġi salesjani u skejjel governattivi f'Malta u f'Ghawdex.

Dun George hu membru ta' l-Akkademja tal-Malti, ta' l-Ghaqda Letterarja Maltija, PRO tal-Ghaqda Wirt Ghawdex u fl-1980 inhatar Kavalier ta' Malta ta' l-ordni SMOSJJ. Hu awtur ta'

diversi poeziji u ghandu bosta pubblikazzjonijiet.

Dun George Mercieca nhatar Direttur Spiritwali tas-Sočjetà Leone wara li

Mons Joe Vella-Gauci ddimetta minn din il-kariga mal-hatra tiegħu ta' Arċipriet tal-Katidral. Il-hatra tiegħu mill-Kumitat Leone giet approvata mill-E.T. Mons Isqof Nikol Cauchi. Fl-1993 l-isqof Cauchi hatar lil Dun George bhala Ċensur tal-kotba ghad-Djoċesi t'Ghawdex.

ID-DJAKNU ANTON GRECH Adett ghas-servizzi tal-Parroċċa tal-Katidral

Anton Grech, twieled ir-Rabat, Ghawdex nhar id-19 ta' Marzu 1972. Attenda l-iskola Primarja tar-Rabat, il-Junior Lyceum u s-Sixth Form. Dahal is-Seminarju Maġġuri tal-Qalb ta' Ġesu, f'Settembru 1990 u beda l-kors fil-filosofija u t-teologija. Anton, li ghandu ghal qalbu hafna l-missjoni, ghamel is-sena intermedjarja

fil-parroċċa ta' Jalpatagua (djoċesi ta' Jalapa) fil-Guatemala. Ġie ordnat djaknu mill-ET Mons Isqof Nikol Ġ. Cauchi fil-21 ta' Gunju 1996 fil-Knisja Katidrali.

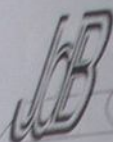

RENAULT

TASIK AUTO LTD

Fortunato Mizzi Street Victoria. Tel: 553288

J. de Bono Printing Press Ltd.

Printing & Stationery

1, St. Coronato Street, Nadur, Gozo. NDR 102

552218

- * Stationery
- * Books
- * Catalogs

- * Carbonless Forms
- * Brochures
- * Full color printing

- * Business Cards
- * Price List
- * Office Forms

Fully Automated Printing

**ISSA TISTA' THAWWAR
IL-BORMA BHAL DARI**

ISSIB: HWAWAR, HXEJEX AROMATICI,
FROTT IMQADDED GHALL-HELU U
PRODOTTI OHRAJN GHALL-IKEL.

14-15 KERĊEM RD., VICTORIA. VCT 104
GOZO TEL: 562160

We at

RAINDROPS

***Can change your house to a home
with unique flower Arrangements and
exotic indoor and outdoor plants.***

***Landscape your garden with pleasure
Get rid of watering troubles
by using our drip irrigation system.***

Get rid of pests with our expert advice.

***Enjoy a healthy swim in your pool
with our new line of Pool Care Products.***

SHOP

23 Main Gate Street,
Victoria, Gozo.
Tel: 554114

STORES & OFFICE

Borg Gheritu Street,
Victoria, Gozo.
Tel: 551254, Fax: 561489

KRONAKA TAL-PARROĊĊA

1 ta' Lulju, 1995 - 30 ta' Ġunju, 1996

Maghmudijiet

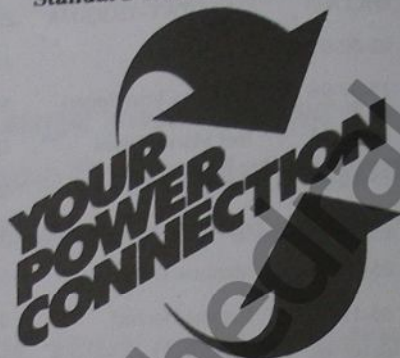
DATA	ISEM TAT-TARBIJA	ISEM IL-ĠENITURI
02-07-95	Joseph Vella	Joseph u Michelle Farrugia
15-07-96	Damien Christ Spiteri	Sammy u M'Anne Zammit
14-10-95	Joel Mario Spiteri	George u Marija Rita Saliba
15-10-95	Dario Girardi	Raffaele u Doreen Camilleri
22-10-95	Andrew Grech	Mark u Astrid Vella Muskat
05-11-95	Matthew Degiorgio	Mario u Anna Maria Bezzina
05-11-95	Joelyne Bonnici	Joseph u Josephine Grima
08-12-95	George Marlon Zammit	Paul u Anna Pace
10-02-96	Francesca Grech	Joseph u Angela Cauchi
16-02-96	Troy Spiteri	Charles u Julie Ann Xuereb
24-03-96	Julia Vella	Joseph u Theresa Borg
06-04-96	Matthew Azzopardi	Michael u M'Assunta Mercieca
14-04-96	Claudia Portelli	William u Anna Grech
21-04-96	Carla Galea	Michael u Valerie Saliba
03-05-96	Andrew James Refalo	Samuel u Josephine Cassar
05-05-96	Daniel Gauci	Anthony u Marita Buttigieg
12-05-96	Marie Claire Sultana	Raymond u Theresa Vella
12-05-96	Annlise Fenech	Joe u Anna Maria Grech
07-06-96	Nicole Camilleri	Mario u Victoria Bonello
09-06-96	Rita Curmi	Lawrence u Joanne Grech
09-06-96	James Portelli	Saviour u M'Concetta Cordina
20-06-96	Mario Paul Bonnici	Emanuel u Miriam Grech

GOODYEAR

**WEDGE
and
V-BELTS**

Premium Quality Belts That Offer More Than Any Other
Standard Belts Of Their Kind

MACHINERY V-BELTS

in all sections & size lengths up to 590"

Sections Available:

- ★ 10Z/M ★ SPZ ★ 13A/SPA ★ 17B/SPB ★ 22C/SPC ★ SPC ★ 25M
- ★ 32D&E ★ Variable Speed Belts ★ Conveyor Belts ★ Timing Belts
- ★ Double Side Timing Belts ★ Office Machinery Belts
- ★ Double V-Belts ★ Multi VVV-Belts
- and all sorts of

WATER High Pressure and **CHEMICAL HOSES**

ALL BELTS Are Matched For Life. Oil Resisting & Static Conducting

A Good Job Requires The Best

Sole Distributors:

SCICLUNA ENTERPRISES LTD.

165, CONGRESS ROAD - MOSTA

Tel: 432992 / 432997

Fax: 432899

Tlx: MW 1582

ABSOLUTELY NO CONNECTION WITH ANY OTHER FIRM

LINO

TA

RIU

L-Ewwel Tqarbina 15-05-96

ISEM

Agius Mark, Attard Christiana, Axiaq Christian, Azzopardi Claire, Bezzina Melanie, Borg Sarah, Bugeja Jessica, Bugeja Liliana, Buttigieg Massimo, Calleja Monique, Camilleri Erica, Camilleri Jan Paul, Camilleri Joseph, Camilleri Vanessa, Caruana Daniela, Caruana Francesca, Caruana Laura, Debrincat Tony, Degiorgio David, Dimech Alicia, Fiteni Savio Gino, Farrugia Claire, Farrugia Karen, Farrugia Marlene, Farrugia Natasha, Farrugia Stephanie, Gamoudi Donia, Galea David, Gatt Adonai Mario, Grech Deborah, Grech Daniel, Grech Elena, Grech Marlon, Grech Mary Grace, Grech Rachel, Grech Sergio, Grech Sylvie Marie, Grima Charlene, Haber Maria, Masini Mandy, Masini Matthew, Mizzi Edward, Mizzi Jonathan, Mizzi Michaelangela, Rapa Mariella, Said Ramon Paul, Sciortino Christopher, Scicluna Reuben J., Sultana Euchar, Sultana Evangelique, Sultana Paul, Tabone Marija, Theuma Jana Marie, Vella Abigail, Vella Dorian, Vella Mariella, Zammit Christine.

Grizma ta' l-Isqof 16-05-96

ISEM

Attard Joseph, Azzopardi Paul, Bajada Elise, Bajada Rodienne, Bezzina Walter Joseph, Borg Charlene, Borg Godfrey, Buttigieg Marvin, Buttigieg Raymond, Camilleri Patricia, Camilleri Renese, Cardona Johanna, Cremona Charmaine, Debono Joseph, Debrincat Charlene, Dimech Mary Jude, Farrugia Christopher, Farrugia Franklin, Farrugia Kateann, Grech Caroline, Grech Christabelle Marie, Grech Frances, Grech Sandro Charles, Grech William, Kitcher Ronald, Mompalao Greta, Mercieca George, Lanzon Michael Paul, Saliba Jason, Saliba Mario, Saliba Marita, Sciberras Dorianne, Scicluna Ian J, Vella Charmaine, Vella Dorielle, Vella George, Vella Mark, Vella Peter Paul, Veranneman Thomas, Zammit Anthony, Zammit Charlene, Zerafa Nicole.

Żwigijiet

08-07-95	Raymond Spiteri u Miriam Mejlak
22-07-95	Paul Mizzi (Munxar) u Stephanie Portelli
29-07-95	Paul Galea (Gharb) u Moira Refalo
05-08-95	Joseph Calleja u Giovanna Mifsud
06-08-95	Michael Vella u Doreen Cordina
26-08-95	Marlon Mercieca u Sarah Jane Muscat (Nadur)
15-10-95	Stephen Mangion (Malta) u Mary Attard (Żebbug)
16-12-95	Joseph Xuereb (Qala) u Mariella Grech (Xewkija)
17-03-96	Emanuel Grech (Kercem) u Josephine Vella
20-05-96	Mario Camilleri u Josephine Gauci (Fontana)
15-06-96	Domenico Savio Bonnici u Maria Mercieca
22-06-96	Joseph Farrugia (Fontana) u Monica Curmi

ANDREWS FEEDS (MALTA) LIMITED

Produtturi ta' ġwież bilancjat,
żrieragh għall-ghasafar u ikel għall-klieb,
qiegħda tintroduci *prodotti għal*

LAMMERFOK

tad-Denkavit

(Trab tal-halib għall-hrief u gidien)

Dan flimkien

mal-ANDREWS KID STARTER PELLETS

huwa mezz biex trabbi hrief b'saħħithom

u jkollok aktar halib tan-nghaġ

għall-ġbejniet.

Imwiet

DATA

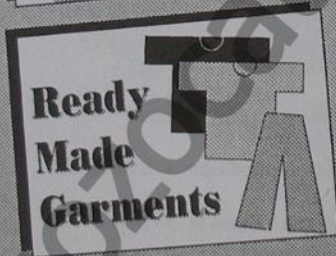
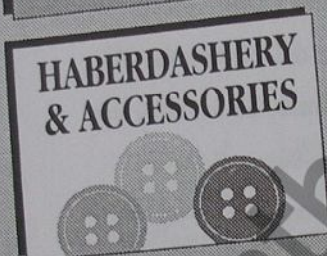
ISEM

08-07-95	M'Anna Falzon ta' 80 sena
10-07-95	Karlinu Camilleri ta' 69 sena
13-07-95	Reginald Spiteri ta' 58 sena
14-09-95	Carmela Grima ta' 87 sena
20-09-95	Francesca Tabone ta' 78 sena
04-11-95	Lorenzo Vella ta' 83 sena
17-11-95	Dolora Cordina ta' 95 sena
10-12-95	Guzeppa Portelli ta' 84 sena
11-12-95	Gerald Attard ta' 83 sena
19-12-95	Salvu Grech ta' 89 sena
20-12-95	Madalena Mercieca ta' 84 sena
22-12-95	Anton Bugeja ta' 78 sena
29-12-95	Lilian Magro ta' 60 sena
03-01-96	Salvatore Axiaq ta' 87 sena
19-01-96	Maria Conti ta' 75 sena
20-01-96	Maria Axiaq ta' 70 sena
29-01-96	Joseph Alfred Gatt ta' 88 sena
13-02-96	Antonia Sultana ta' 55 sena
01-03-96	Miriam Enriquez ta' 40 sena
15-03-96	Carmelo Debrincat ta' 78 sena
07-04-96	Marija Spiteri ta' 64 sena
20-04-96	Carmelina Caruana ta' 61 sena
25-04-96	Jason Gatt ta' 16-il sena
19-06-96	Carmela Micallef ta' 95 sena

JB STORES

JB STORES L-Ikkin Road, Lija
Tel: 437312/3, 435537, 425491 Fax: 435475

JB HOMESTYLES Ponsomby Street, Mosta
Tel: 437506 Fax: 437507

WERREJ

Tliet tislumiet.....	3
Iċ-Ċittadella, il-Katidral, u l-Arċiprieti tiegħu	4
Kappillan f'Parroċċa.....	15
Il-Prerogativa ta' l-Assunta	21
Skrizzjoni Storika fil-Katidral	25
Tifkira taż-Żjara tar-Reġina Elizabetta II	29
Il-Kwadru ta' l-Aħħar Ċena ta' Giuseppe d'Arena.....	31
Santa Marija f'ghajdut il-Maltin u l-Għawdxin	35
Il-Pussess ta' Mons. Joe Vella-Gauci — 26 ta' Mejju 1996.....	43
Il-Koppletta l-Ġdida u l-Erba' Lunetti	63
95 sena mill-mewt ta' Antonio Calleja (1840-1901)	65
In-Novizzjat fil-Ħajja Reliġjuża Agostinjana	69
Nifirhu.....	71
Ftehim bejn il-Katidral u s-Socjetà Leone	73
Iċ-Ċentru Parrokkjali tal-Katidral	77
L-Arċipriet il-Ġdid tal-Parroċċa tal-Katidral	81
Vigajru Parrokkjali Ġdid	81
Direttur Spiritwali Ġdid għas-Socjetà Filarmonika Leone	83
Id-Djaknu il-Ġdid	83
Kronaka tal-Parroċċa - Maghmudijiet	87
- L-Ewwel Tqarbina	89
- Griżma tal-Isqof	89
- Żwigijiet	89
- Imwiet.....	91

GĦALL-INDURATURI

Deheb ta' l-Induratura
silver leaf, aluminium
leaf u l-artikli kollha
għall-induratura

THEUMA Co. LTD.

E. THEUMA & CO. LTD., THEUMA HOUSE, 302, ST. PAUL STREET, VALLETTA VLT 07. TEL: 234075/236605. FAX: 244201

SOVEREIGN

CHEMICAL INDUSTRIES

Guaranteed Building Products since 1965

SOVEREIGN DAMP PROOFING SYSTEMS

prevent the introduction of such problems as Condensation, rising, lateral or vertical penetrating Damp, dry and wet Rot, and wood infesting Insects in your building.

SOVEREIGN WOOD PRESERVATIVES and **SOVAC TIMBER TREATMENT** are the ultimate protection for timber against fungal and insect attack. They are available as solvents, emulsion, deepkill paste or timber rods.

SOVEREIGN PROTECTIVE COATING is the remedy for all round building protection. The range includes Aqueous Bitumen, Bitumen paint, Water repellent and tar extended polyurethane.

SOVEREIGN CEMENT ADMIXTURES are designed to modify mortar and concrete mixes to improve their performance. **SOVEREIGN BONDING AGENTS** can be used for various jobs comprising priming, rendering, concrete repair and flooring.

SOVEREIGN

...Serving the Building Industry

TRADE ENQUIRIES TEL: 551918 • FAX: 561638

Our beaches

OUR LAGER